

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА Й УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС XIX – XXI СТОЛІТЬ

**Матеріали Міжнародної наукової конференції,
присвяченої 160-річчю
від дня народження письменниці**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Філологічний факультет

Кафедра української літератури

**ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА
Й УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС
XIX – XXI СТОЛІТЬ**

Матеріали Міжнародної наукової конференції,
присвяченої 160-річчю від дня народження письменниці

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

2025

УДК 821.161.2Коб.09(082)
К 554

Редакційна колегія:

Борис Бунчук, доктор філологічних наук, професор;
Валентин Мальцев, кандидат філологічних наук, доцент;
Василь Костик, кандидат філологічних наук, доцент;
Юлія Цівінська, аспірантка.

Ольга Кобилянська й український літературний процес XIX – XXI століть: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 160-річчю від дня народження письменниці. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 112 с.

ISBN 976-966-423-984-1

У збірнику представлені матеріали Міжнародної наукової конференції «Ольга Кобилянська й український літературний процес XIX – XXI століть», присвяченої 160-річчю від дня народження письменниці, що відбулася 28 листопада 2023 року на філологічному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Для науковців, учителів, студентів – усіх, хто цікавиться життям і творчістю Ольги Кобилянської.

УДК 821.161.2Коб.09(082)

The materials of the International Scientific Conference “Olha Kobylianska and the Ukrainian Literary Process of the XIX – XXI centuries”, dedicated to the 160th anniversary the writer's birth are represented in the collection. It took place on November 28, 2023 at the Faculty of Philology of Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovych.

For scientists, teachers, students – everyone who is interested in the life and work of Olha Kobylianska.

ISBN 976-966-423-984-1 © Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2025

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Роман ПЕТРИШИН – доктор фізико-математичних наук, професор, ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (**голова комітету**).

Борис БУНЧУК – доктор філологічних наук, професор, декан філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (**заступник голови комітету**).

Валентин МАЛЬЦЕВ – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (**заступник голови комітету**).

Володимир АНТОФІЙЧУК – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Олександр ПОПОВИЧ – кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана філологічного факультету з навчально-методичної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Світлана ГУЦУЛЯК – кандидат філологічних наук, асистент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Юлія ЦВІНСЬКА – аспірантка кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ЗМІСТ

*ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ НА БУКОВИНІ*

Володимир Антофійчук..... 8

*ЧИ ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА – «ТИПОВО МАРГІНАЛЬНА
ПИСЬМЕННИЦЯ»?*

Богдан Мельничук..... 11

*ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА ТА ЄВГЕНІЯ ЯРОШИНСЬКА У
ПРОСТОРІ СВОЇХ ЕПІСТОЛЯРНИХ ДІАЛОГІВ*

Лідія Ковалець..... 14

*ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА В ОЦІНЦІ ПЕРІОДИКИ БУ-
КОВИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШИХ ДВОХ ДЕСЯТИРІЧ
ХХ СТОЛІТТЯ*

Олександр Попович..... 17

*СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД ДОСЛІДЖЕННЯМИ ТВОРЧО-
СТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ В РУМУНІЇ І ПЕРЕКЛАДА-
МИ ЇЇ ТВОРІВ РУМУНСЬКОЮ МОВОЮ (ДРУГА ПОЛО-
ВИНА ХХ СТ.)*

Сергій Лучканин..... 24

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАЦІКАВЛЕННЯ РОДИНИ КОБИЛЯНСЬКИХ

Василь Костик..... 27

*З ІСТОРІЇ ДРУКУ ТВОРІВ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ПО-
ЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ*

Тарас Гринівський..... 34

*ДУХОВІ КОДИ «АПОСТОЛА ЧЕРНІ» ОЛЬГИ КОБИЛЯН-
СЬКОЇ У ВОЄННОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ*

Людмила Починок..... 38

*СИНТАКСИЧНІ ЕКСПРЕСЕМИ ЯК ІДІОЛЕКТНІ МАРКЕ-
РИ МОВОСТИЛЮ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ*

Світлана Шабат-Савка 41

ТВОРЧИСТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗНО

Валерій Корнійчук 44

*КІНЕМАТОГРАФІЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ БІОГРАФІЇ ОЛЬГИ
КОБИЛЯНСЬКОЇ*

Наталія Нікоряк 47

*ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИ-
ЛЯНСЬКОЇ В ЗЗСО: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ*

Лариса Маркуляк 51

*ЖІНОЧЕ ПИСЬМО ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ: ВІЗІЯ
ТІЛЕСНОСТІ*

Мирослава Крупка 54

*ЕМАНСИПАЦІЯ ЖІНКИ В МОДЕРНІСТСЬКОМУ ТА
ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ДИСКУРСАХ (НА ПРИКЛАДІ
НОВЕЛИ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «НЕКУЛЬТУРНА» ТА
РОСАМУ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС АВСТРІЯ»)*

Тетяна Лях 57

*МЕТАФОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДІЄСЛІВ У МОВІ ТВОРІВ
ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ: УЗУАЛЬНЕ ТА ОКАЗІОНАЛЬНЕ*

Тетяна Гуцуляк 62

*ПЕРЕПОВІДНІ РЕЧЕННЯ В РОМАНІ ОЛЬГИ КОБИЛЯН-
СЬКОЇ «АПОСТОЛ ЧЕРНІ»*

Оксана Максим'юк 66

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКИХ ПРИМІТОК У ТВОРАХ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ
Іванна Струк..... 70

СЕМІОТИЧНЕ (ПЕРЕ)ОСМИСЛЕННЯ ПРОСТОРУ БУТТЯ ЖІНКИ В НОВЕЛІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «VALSE MELANCOLIQUE»
Світлана Земляна 73

ОСОБЛИВОСТІ ХАРАКТЕРОТВОРЕННЯ В НОВЕЛІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «ПРИРОДА»
Наталія Вівчарик..... 75

МІФ ПРО НІОБУ У ПРОЧИТАННІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ
Марія Любінецька 79

ПРОБЛЕМА ЗЛОЧИНУ У НОВЕЛІ «МІСЯЦЬ» ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ
Ольга Меленчук..... 82

ЩОДЕННИКОВИЙ ФРАГМЕНТ У СТРУКТУРІ ПОВІСТІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «ГОРТЕНЗА, АБО НАРИС З ЖИТТЯ ОДНІЄЇ ДІВЧИНИ»
Настасія Івончак 85

ПОСТАТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ В БІОГРАФІЧНОМУ РОМАНІ «ОЛЯ» ОЛЬГИ САЛПІ
Інна Приймак..... 89

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ БІОГРАФІЧНОГО РОМАНУ «ОЛЯ» ОЛЬГИ САЛПІ
Лариса Жиженченко, Світлана Маловік 92

ХУДОЖНІ ОБРАЗИ-ПЕРСОНАЛІЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ТА АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ У РОМАНІ ОЛЬГИ САЛІПИ «ОЛЯ»

Валентина Чолкан 97

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ ІМЕННОГО ТИПУ В РОМАНІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «АПОСТОЛ ЧЕРНІ»

Надія Вітрук 100

ПРОСТІ РЕЧЕННЯ З НАПІВПРЕДИКАТИВНИМИ АД'ЕКТИВНИМИ КОМПОНЕНТАМИ У МОВІ ТВОРІВ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Галина Теслицька 103

ВПЛИВ ВІДЕНСЬКОЇ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ ШКОЛИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ НА НАУКОВІ ПОГЛЯДИ КСЕНОФОНТА СОСЕНКА

Наталія Мельничин 106

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА БУКОВИНІ

Володимир Антофійчук

*доктор філологічних наук, професор кафедри
української літератури Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

antofiychuk@ukr.net

Проза Ольги Кобилянської, позначена глибоким психологізмом, винятковою увагою до душевних переживань жінки, насамперед незаміжної, естетизацією розповіді, актуалізацією міфологічної символіки, помітно вплинула на творчість українських письменників Буковини. Особливо це стосується Сидонії Никорович (1888–1957) – активної учасниці та організаторки українського літературного процесу краю 1910–1930-х рр.

Перші твори С. Никорович – поезії в прозі («Перли», «Пливе човен», «Водопад», «Вівчар»), новели («Мелодекламація», «Боярин», «На правді») й оповідання («Через жіночу конкуренцію», «Він», «Мале Монте-Карло», «Панські слуги») та ін. – опублікували в 1912–1913 рр. чернівецькі газети «Нова Буковина» і «Народний Голос», а також львівський журнал «Ілюстрована Україна». Їх появу привітала О. Кобилянська, давши молодшій колезі настанову писати лише на теми народного життя, яку та чітко й послідовно реалізовувала всім різноманіттям своєї творчої програми. Побажання іменитої наставниці початкуюча письменниця сприйняла цілим серцем, бо ж, як зізнавалася, з дитинства любила свій народ, була дитиною народу, знала його душу, тонко відчувала його біль, розуміла його життєві потреби.

У 1913 р. повістю «Анничка» С. Никорович за рекомендацією О. Кобилянської та М. Євшана дебютувала в «Літературно-Науковому Вістнику» – найавторитетнішому українському журналі тих часів. А в 1914 р. на його сторінках оприлюднила ще два свої твори – повісті «Марія» й «Касандра», що стало промовистим визнанням таланту молодій письменниці, а водночас і стимулом її впевненого творчого поступу. Також готувався до друку в «Літературно-Науковому Вістнику» і роман «Марівуца», та цьому перешкодила Перша світова війна. Значну роль у творчому зростанні С. Никорович відіграли й В. Винниченко, Л. Юркевич, М. Коваленко, О. Роздольський, О. Маковей, А. Крушельницький та ін.

Художній світ С. Никорович розкривається у багатьох різножанрових творах, у центрі яких – молода жінка, що втілює найкращі риси тодішнього українського суспільства і в різний спосіб протистоїть тим соціальним, морально-психологічним і звичаєво-побутовим обставинам, які припиняють її людську та національну гідність. У повісті «Анничка», в якій протиставляються два світи – селянський і шляхетський, що свідчить про намагання авторки зберегти й утримати традиційні національні цінності, а також пояснює її закорінення в народницько-етнографічні традиції, характерні для українського письменства усього XIX століття. Однак під цим товстим покривом літературного консерватизму пробиваються потужні модерністичні паростки, що проявляються в сюжетно-композиційній організації твору, яка ґрунтується на паралелі символізму станового одягу та станової й національної самоідентифікації, міфологічно-ритуальних світоуявленнях героїв тощо.

Наративні стратегії прози Сидонії Никорович виразно детерміновані моральними засадами, основоположними аксіологічними уявленнями про шлюб, моральні норми і християнські традиції. За стилістичними та ідейно-есте-

тичними особливостями повість «Марія» Сидонії Никорович близька до творів Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала» і «Земля» та інших модерністичних зразків української прози. В основі повісті «Касандра» – романтична історія про особисту драму заголовної героїні, спричинену заміжжям без любові. У міжвоєнний період вона, за її ж словами, віддавала перевагу «творчій політиці», активно займалася громадсько-культурною роботою.

Проблемно-тематичний комплекс прози С. Никорович, характер і спосіб його художньої реалізації виразно декларують специфічні риси неоромантичного художнього мислення письменниці.

ЧИ ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА – «ТИПОВО МАРГІНАЛЬНА ПИСЬМЕННИЦЯ»?

Богдан Мельничук

*доктор філологічних наук, професор кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
b.melnychuk@chnu.edu.ua

Монографія Тамари Гундорової «Femina melancholica: стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської» (2002) починається з категоричного твердження: «В українському літературному просторі місце Ольги Кобилянської типово маргінальне» [1, с. 9]. Інакше кажучи, вдамося до відповідного словника, – те, що скраю, ще інакше – те, що на периферії українського літературного простору. Що це не обмовка, потверджують подальші сторінки монографії, на одній з яких читаємо, що «...досить активно дискурс інтимності складався і розгортався в середовищі маргінальному – його творили жінки, що перебували поза сферою публічного життя, як Ольга Кобилянська, або мали особливий статус, як Леся Українка, дворянське походження якої і статус доньки Олени Пчілки та племінниці Михайла Драгоманова уможливлювали її легальний вихід у “великий світ”» [1, с. 52].

Щодо О. Кобилянської, то вона не перебувала «поза сферою публічного життя» ні в молоді роки, ні пізніше, не кажучи про активну епістолярну, публіцистичну і художню діяльність, що проявилася особливо в новелі «Битва» та в романах «Земля» й «Апостол черні».

Яскравим свідченням того, що письменниця не була маргінальним явищем, стало відзначення 40-ліття її літературної діяльності в 1927 році, задокументоване в альманасі «Ольга Кобилянська» (1928). Закономірно, що центром її

пошанівку стали тоді Чернівці. Другим за розмахом і врочистістю було відзначення ювілею буковинки в Коломиї, де, як і в Чернівцях, вона взяла участь. А, крім того, урочисті зібрання, літературні вечори та концерти відбулися тоді майже в 40 населених пунктах Європи та Північної Америки. Славетну письменницю вітали не тільки на західноукраїнських землях і на Великій Україні, а й у Празі, Кракові, Бухаресті, Відні, Парижі, в містах Канади і США.

А листовних віншувань і телеграм надійшло до Чернівців більше трьохсот, під багатьма було по кілька десятків підписів. О. Кобилянську вітали товариства, установи, організації, окремі шанувальники майже із сотень міст і сіл Буковини, Галичини, Волині, а також із 22 міст Заходу – Варшави, Брно, Парижа, Берліна, Відня, Льєжа, Філадельфії, Детройта, Вегревіля та ін. Причому вітали люди різних станів, належні до різних організацій і партій – від «Союзу націоналістичної молоді» до КП(б)У. З найбільш відомих імен віршувальників назву бодай декілька: Василь Стефаник, Михайло Грушевський, Сергій Єфремов, Агатангел Кримський, Софія Русова, Ольга Франко, Кирило Студинський, Дмитро Чижевський, Омелян Попович, Мирон Кордуба, Дмитро Донцов, Євген Коновалець, Микола Скрипник, Олександр Колесса, Степан Смаль-Стоцький, Христина Алчевська, Костянтина Малицька, Микола Зеров, Микола Куліш, Остап Вишня, Олесь Досвітній, Іван Микитенко, Павло Усенко, Олександр Олесь, Богдан Лепкий, Уляна Кравченко, родина Сімовичів, удова по літературному критикові Миколі Євшану Стефа Федюшка. Красномовне коло імен! А скільки імен за підписами: типу «Гурток українців – вигнанців з Буковини», «Жіночий відділ Оборони Буковини» (Детройт).

У багатьох віншуваннях було підкреслення могутньої мистецької та суспільної сили творінь Ольги Кобилянської. Один з героїв недавніх тоді визвольних змагань писав із

Польщі: «Ваше шляхетне слово рівнялося тисячам наших багнетів, які перед Вашим титанічним Словом мусять схилятися до “Землі”» [2, с. 141]. Український Жіночий союз у Чехословаччині підкреслював, що письменниця своїм прочутливим словом вливає енергію й мужність цілому українському народу для боротьби за незалежність» [там само].

А володарка цитованої попереду монографії вважає Ольгу Кобилянську «типово маргінальною письменницею»!!!

Література

1. Гундорова Т. *Femina melancholica*: Стат'я і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ: Критика, 2002.

2. Ольга Кобилянська: Альманах у пам'ятку її сороклітньої письменницької діяльності (1887–1927) / Зладив Др. Лев Когут. Чернівці: Накладом Ювілейного комітету в Чернівцях, 1928.

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА ТА ЄВГЕНІЯ ЯРОШИНСЬКА У ПРОСТОРІ СВОЇХ ЕПІСТОЛЯРНИХ ДІАЛОГІВ

Лідія Ковалець

*доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри
української літератури Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

l.kovalets@chnu.edu.ua

1. Стан вивченості відповідної документальної бази, в т. ч. архівної. Роль М. Павлика, його задум щодо видання епістолярію Є. Ярошинської. Початковий розділ у такій праці умовно називався «Ярошинська-Кобилянська».

2. Вибрані звернення письменниць одна до одної, що ввійшли до найоб'ємніших видань їхніх творів (сім листів Є. Ярошинської до О. Кобилянської і три листи О. Кобилянської до Є. Ярошинської, датовані останніми п'ятьма роками XIX століття, четвертий, виявлений у рукописній збірці М. Павлика) як такі, що закономірно не дають повної картини тривалішого за часом усього епістолярного діалогу письменниць, але репродукують його специфіку, тональність, культуру контакту, віддзеркалюючи – що найцікавіше – живі образи комуніканток, сторінки, рисочки їхнього зовнішнього та внутрішнього буття, свідчаючи про епоху й особливості налагодження на Буковині взаємин української творчої інтелігенції.

3. Ділова конкретика на початку першого відомого листа О. Кобилянської (з датою 16.II.1895 р.), відтак делікатна самохарактеристика, спрямована на встановлення емоційного контакту («зачисляю Вас до моїх товаришок...»), віддзеркалення свідомої вибраності публічного спілкування авторки. Розлога відповідь Є. Ярошинської приблизно з кінця 1895 р., сповнена теплового енергійного тону й відкритості, неприхо-

ване пістетне ставлення до адресатки – із дотриманням персональної дистанції.

4. Стриманіший, сказати б, предметніший, раціональніший стиль листів О. Кобилянської – не такий, як у письмових зверненнях до Лесі Українки, В. Стефаника, О. Маковея. Припущення, що повніша для нашого розуміння О. Кобилянська як співрозмовниця Є. Ярошинської потенційно залишається поза листами, у їхніх підтекстових глибинах, як і в реальних узаємостосунках письменниць.

5. Через обмеженість спілкування з літераторами О. Кобилянська для Є. Ярошинської – *persona grata* («Лиш з Вами можу щиро, одверто говорити, порадитися...»), ось чому її звертання до «панни Ольги» – важливе джерело для пізнання принципових засад її власного світогляду, художньо-творчих інтересів, читацьких уподобань, деталей повсякденного життя, не кажучи про характер та настрої.

6. Висловлені в епістолярії і позбавлені декларативності думки Є. Ярошинської патріотичного змісту (в т. ч. ностальгійні, з рішучим відкиданням ідей про меншовартість українців), промовляння духовні й натхненні на літературні теми і ті, що засвідчують єдність з українським культурним середовищем, містять вдумливі міркування про творчість самої О. Кобилянської та інших письменників. Алюзії на особисті розчарування, тихі зітхання під тягарем праці й фізичного недомагання, ноти самоіронії і щирих зізнань про те, як перемагати саму себе і наскільки для неї, Є. Ярошинської, важлива комунікація. Чутливе реагування О. Кобилянської на такі листи.

7. Інші стильові прикмети епістолярію письменниць: відсутність демінутивів, вигуків, обопільне шанобливе і з великої літери звертання на «Ви» цих близьких за віком і духом єдиних на той час на Буковині українських письменниць. Згідно з епістолографією, це листи-напівдіалоги, листи-розмови, листи-сповіді.

8. Відгуки цих діалогічних, розмовно-сповідальних інтонацій в епістолярію О. Кобилянської після 1904 р., коли Є. Ярошинська завчасно відійшла у вічність.

9. Перспектива збагачення наших уявлень про епістолярні образи О. Кобилянської та Є. Ярошинської тоді, коли їхнє листування буде видрукуване у своїй максимальній повноті.

**ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА
В ОЦІНЦІ ПЕРІОДИКИ БУКОВИНИ
КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШИХ ДВОХ ДЕСЯТИРІЧ
ХХ СТОЛІТТЯ**

Олександр Попович

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
o.popovych@chnu.edu.ua

Проблема Ольга Кобилянська і періодика Буковини межі ХІХ – перших двох десятиріч ХХ ст. надзвичайно широка. За нашими підрахунками на сторінках чернівецьких українських часописів, починаючи від «Буковини» (1885-1910) і до таких видань, як журнал «Промінь» (1922-1923), газет «Каменярі» (1909-1914, 1922), «Рідний край» (1927-1928), «Хліборобська правда» (1927), вміщено майже чотири десятки матеріалів, котрі стосуються життя та творчості О. Кобилянської (ювілейні, літературно-критичні статті, художні твори-присвяти, інформації про відзначення ювілейних дат тощо).

Газета «Буковина» вперше репрезентувала читачам художні твори О. Кобилянської – «Жебрачка» (1895), «Час» (1895), «Мужик» (1895), «Битва» (1896), «У св. Івана» (1896), «Царівна» (1896), «Людина» (1899) та ін. На сторінках газети побачили світ майже десяток літературознавчих праць про письменницю. Серед перших, хто помітив появу небуденного таланту в національній літературі були О. Маковей, І. Франко, Леся Українка.

Осип Маковей першим ввів ім'я О. Кобилянської у літературознавчий контекст доби, будучи керманичем «Буковини» в 1895-1897 рр. У 1896 р. (ч. 99) він надрукував статтю «Ольга Кобилянська», яка вперше в українській кри-

тичній думці увиразнювала творчий портрет талановитої буковинки. О. Маковей відвів почесне місце О. Кобилянській в українській літературі: «В Ользі Кобилянській буковинська Русь, зовсім не багата на письменників, зискала силу першорядну, освічену всесторонньо і вправну, котра, певне, здобуде собі загальне признание і значення, яке їй по справедливості належиться». Згодом О. Маковей розширив статтю «Ольга Кобилянська», зробив її ґрунтовнішою і означив її як «літературно-критична студія», яку під заголовком «Ольга Кобилянська» опублікував у «Літературно-науковому віснику» (1899. Т.5. Кн.1. С.28-51). Цю статтю того ж року передрукувала й «Буковина» (ч. 8-14). Критик влучно визначив характерні риси стилю письменниці, яка має «наскрізь поетичну вдачу», «повна мрій і туги», «незвичайно вразлива на красу життя і природи» (ч.14). Студія О. Маковей на той час стала найґрунтовнішим дослідженням про життя і ранню творчість письменниці.

У ряді перших поціновувачів таланту О. Кобилянської – Лев Турбацький. У «Буковині» (1898. Ч.16) він опублікував статтю «Літературні замітки», у якій виступив проти висловлювань В. Щурата про новелу О. Кобилянської «*Valse melancolique*». В. Щурат заявив, що письменниця подала у новелі чужі для української дійсності жіночі типи. Л. Турбацький стає на захист О. Кобилянської і пише, що «оцінювати твір з такого погляду годі», адже саме цей твір є свідченням того, що «в п. Кобилянській має наша література знамениту силу, котрої не постидало би ся ніяке інше європейське письменство».

«Буковина» (1899. Ч.59, 61) помістила статтю К. Малицької «Жіночі типи в найновішій українсько-руській літературі». В основу публікації К. Малицька поклала чотири твори на одну і ту ж тему різних авторів: повість О. Кобилянської «Царівна», оповідання М. Школиченка «На селі», комедію Гр. Цеглинського «Торговля жемчугами» та

драму Б. Лепкого «За хлібом». В О. Кобилянської авторка побачила новий підхід до змалювання образу жінки. Наталка з «Царівни» – це «нова стаття жінки у нас; нова тим, що рветься до праці, щоб не бути тягарем нікому, щоб стати самостійною людиною» (ч.59).

Цього ж 1899 р. «Буковина» (ч.44-46) оприлюднила текст виступу Лесі Українки «Письменники-русини на Буковині» в «Літературно-артистичному товаристві» в Києві. Леся Українка не заперечує негативного впливу «німецьчини» на стиль українських творів О. Кобилянської, але водночас вона [німецька культура – П.О.] «відкрила письменцям нашій світ ідей, познайомила її з світовою літературою і навчила любити і розуміти хист» (ч.45). Завдяки цьому О. Кобилянська сягнула високого естетичного розвитку.

Авторка «Лісової пісні» визнає найдосконалішими малі епічні форми О. Кобилянської – «поезії в прозі», оскільки «її натурі дуже властивий ліризм та музикальні настрої». Поетеса окремо вирізняє такі новели О. Кобилянської, як «Битва» та «Некультурна». «Ліс і гори – се рідна стихія д. Кобилянської, там вона дає вільний розмах крилам своєї фантазії і пориває за собою читача», – пише про першу новелу Леся Українка. Щодо другої, то помічає в ній оповідну реальну історію простої гуцулки, «емансипованої не по теорії, а по інстинкту» (ч.45).

1901 рік для «Буковини» позначений оприлюдненням праці І. Франка «З останніх десятиліть ХІХ в.», у якій відведене місце й О. Кобилянській. І. Франко говорить про появу в українській літературі нової групи літературних сил, яка сформувалася на взірцях найновішої європейської літератури і на перше місце підносить О. Кобилянську: «В своїх дрібних оповіданнях, особливо таких, як «Битва», «Природа», «Некультурна», «Вальс меланколік» і т. д., вона дала нам ряд майстерних малюнків людської, особливо жіночої душі...» (ч. 114).

Початок ХХ століття був ознаменований увагою до О. Кобилянської і з боку літераторів-модерністів – Б. Лепкого, М. Євшана, О. Луцького. Звичайно, вони оцінили твори письменниці по-новому, не традиційно. Так, у «Буковині» (1907. Ч.22) здійснено передрук з варшавського журналу «Sfinks» статті Б. Лепкого «Українське письменство: (Старі й молоді)». Автор порушив питання непогодження старших письменників-реалістів з молодими, які почали творити в дусі модерних напрямків у літературі. Отже, молоді складно доводиться входити в літературу і здобувати визнання початківці можуть лише тоді, коли «про них заговорить заграниця». Яскравий приклад тому – О. Кобилянська та В. Стефаник.

Про О. Кобилянську відгукнувся в «Буковині» (1909, №290, додаток «На Різдво») й М. Євшан. Його стаття «Ольга Кобилянська» передрукована з «Української хати». Стержень статті в тому, що література повинна творити сильні індивідуальності, які матимуть вплив на читача. Автор часто емоційно висловлює думки, які викликали дискусію. Так, М. Євшан про повість «В неділю рано зілля копала» пише: «Ціла повість «В неділю....» – це одна чудова мелодія. Ніяких цілей високих авторка тут не мала, дала тільки інтерпретацію загальновідомої пісні про Гриця. Співає тільки мелодію». «Повісті Кобилянської – це дійсні психологічні трактати», – заявляє критик. Тобто, він зауважує, що письменниця більше звертається до психологічного аналізу, аніж до змалювання «зовнішніх подій».

1907 року у «Буковині» (ч.22) з'явилася рецензія О. Луцького на повість О. Кобилянської «Ніоба». У цьому критичному відгукові прочитуємо слухні думки про письменницю в цілому та про повість зокрема. О. Луцький вказує на певну композиційну недовершеність твору, але в той же час відзначає її як «справді велику красу», «напрочуд гар-ну та

щирі поезію». Найвищим досягненням письменниці у творі є образ матері, – вважає критик, – «вона велика не лиш в терпінню, але і в любові...».

Отож, газета «Буковина» подала цікаві й різноманітні оцінки доробку буковинської письменниці, яка справді стала окрасою української літератури і не тільки.

Серед українських періодичних видань 20-х років чи не найбільше уваги О. Кобилянській присвятив журнал «Промінь» (1922–1923), що опублікував майже десяток матеріалів про письменницю. У редакційній статті «Сплетім їй вінець Слави» відзначено заслуги письменниці, яка «розкидає по нашому полі повне – здорове зерно й барвисті цвітки..., що збагачує нашу літературу рік за роком дорогоцінними творами..., збуджує заспані душі до боротьби за самостійне життя, за кращу будучність» (Промінь. 1922. №2. С. 33).

У цьому ж числі журналу вміщено статтю Остапа Гриця «Ольга Кобилянська. З приводу 35-х роковин літературної праці». Автор відзначив роль доробку письменниці в «оновленій духовності» українського суспільства початку ХХ ст.

Під нерозкритим криптонімом «Е.В.» вміщено статтю «О. Кобилянська (життєпис)». Далі подано укладений Іваном Пігуляком «Хронологічний покажчик писань Ольги Кобилянської (1894–1922)» в якому, окрім українських та німецьких творів письменниці, зафіксовано й іншомовні переклади. Окремо виділено розділи «Кобилянська у шкільних підручниках» та «Важніші студії, критичні праці, рецензії і причинки про літературну творчість О. Кобилянської від 1894-1922» (Промінь. 1922. №2. С.41–45).

Згадані матеріали з репродукцією портрету письменниці буковинського художника Є. Ліпечького та віршем-посвятою М. Марфієвича були видані окремою брошурою як перше число «Бібліотеки «Променя» під заголовком «Ольга Кобилянська. З приводу тридцять п'ять літніх роковин літературної праці» (Чернівці, 1922. 16 с.).

1922-го року орган українського вчителства на Буковині «Каменярі» присвятив четверте число славній письменниці. До прикрашеного на першій сторінці портретом О. Кобилянської часопису увійшло святкове привітання «Поклін», у якому зазначено, що уся «Соборна Україна складає сердечний привіт своїй великій Письменниці», а українська суспільність Буковини горда тим, що «ця могоуча артистична індивідуальність, що сталася творцем нової літературної епохи», є буковинкою (Каменярі. 1922. Ч.4. С.2). З віршованих привітань іменинниці в часописі надруковано поему Д. Макогона «ОЛЬЗІ КОБИЛЯНСЬКІЙ з нагоди 35-літньої її літературної творчости», поетично-драматичне привітання «ПРИВІТ. Ользі Кобилянській в день ювілею її 35-літньої літературної творчости» за підписом «Г. С.». «Каменярі» помістили, як і «Промінь», статтю О. Гриця «ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА. З приводу 35-літніх роковин літературної праці». «Беручи до уваги цілість творчости Кобилянської, треба нині... бачити в ній одну з найбільш замітних артистичних індивідуальностей між творчим жіноцтвом цілої Слов'янщини» (там само, с. 5), – підсумував автор статті.

Привертає увагу обширний допис «Свято Ольги Кобилянської у Празі», підписаний криптонімом «Я.», у якому йшлося про урочисту академію в столиці Чехії, присвячену О. Кобилянській з приводу 35-ліття її мистецької творчості.

З відозви «До українського громадянства» (там само, с. 6) дізнаємося про ювілейні святкування у Чернівцях 15 лютого в Народному домі до полудня та ввечері у Музичній залі.

Про пошанування Ольги Кобилянської в Празі 3 червня 1928 р. інформувала чернівецька незалежна газета «Рідний край» (17 червня). Невідомий автор зробив переклад матеріалу з чеської газети «Narodni Politika», в якій значилося, що свято української письменниці відбулося в «Громадському домі» при великій участі української еміграції, чеського міні-

стра закордонних справ і міністра народної освіти. У присутності письменниці-ювілярки вітальні слова виголошували професори Колесса, Іржі Горак, академік Смаль-Стоцький.

До ювілейних святкувань видатної письменниці в 1927 році долучалася й газета «Хліборобська правда». Як правило, редакційні вітальні статті подавалися без авторства («Ольга Кобилянська (з нагоди 40-літнього ювілею літературної діяльності)», ч.14; «Ювілей Ольги Кобилянської», ч.15-16; «Ювілейні заходи в честь О. Кобилянської», ч.15). Свої поезії присвятили письменниці О. Олесь («Ользі Кобилянській», ч.17), О. Задума («Духови Ольги Кобилянської», ч.17).

На нашу думку, творчість Ольги Кобилянської отримала високу оцінку на сторінках буковинської періодики кінця XIX – перших двох десятиріч XX ст. На жаль, не всі числа українських видань через тогочасні цензурні заборони, часову відстань збереглися. Проте завдання сучасних літературознавців, пресознавців, культурологів, істориків вести постійний науковий пошук, щоб відкривати, доповнювати маловідомі сторінки нашої культури і, зокрема, в царині кобилянськознавства.

Література

1. Буковина. 1895. Ч.1–169; 1896. 5–285; 1898. Ч.16; 1899. Ч. 8–14, 41–42, 44–45, 59, 61; 1900. Ч.45; 1901. Ч.113–114; 1907. Ч.22; 1909. Ч.290 (Додаток «На Різдво»).
2. Промінь. 1922. Ч.1–2.
3. Рідний край. 1927. Ч.31; 1928. Ч.23.
4. Каменярі. 1922. Ч.4.
5. Хліборобська правда. 1927. Ч.14–17.

**СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД ДОСЛІДЖЕННЯМИ
ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ В РУМУНІЇ
І ПЕРЕКЛАДАМИ ЇЇ ТВОРІВ
РУМУНСЬКОЮ МОВОЮ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)**

Сергій Лучканин

*доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри
загального мовознавства, класичної філології та
неоелліністики Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка*

luchkanyn@ukr.net

Говорячи про дослідження творчості Ольги Юліанівни Кобилянської румунськими літературознавцями і про її переклади румунською мовою, слід відразу наголосити, що популярність «буковинської орлиці», яка «зійшла з Карпатських вершин на буковинські доли» (Ф. П. Погребенник) в Румунії зумовлена як органічним поєднанням в її творах різночасових культурних пластів, великих над-бань зарубіжних літератур і національної культурної традиції, так і передусім тим, що коріння письменниці – у румунській частині Карпат, де в невеличкому містечку Гура-Гуморулуй (рум. Gura Humoşului), серед чарівної природи побачила світ майбутня письменниця. Саме «румунські коріння» О. Кобилянської, перебування письменниці в румунському оточенні, яке позначилося на її творах (таких як «Земля», «Вовчиця», «За готар» та ін., переважно на сільську тематику) вкрапленнями лексики румунського походження, що відома переважно й покутсько-буковинським говіркам галицько-буковинської групи говорів південно-західного наріччя сучасної української мови, найбільше й привертали увагу румунських учених, багато з яких – пред-

ставники української національної меншини Румунії (Магдаліна Ласло-Куцюк, Стеліан Груя-Яцентюк, який у 1950-х роках навчався в Київському університеті імені Тараса Шевченка, Микола Чередарик, Мирослава Шандро та ін.). Факти використання румунської мови Ольгою Кобилянською для мовної індивідуалізації персонажів, для створення місцевого буковинського колориту привертали увагу дослідника румуно-українських культурних зв'язків академіка АН Молдови Йона Вартичана, який 1958 р. опублікував статтю «Румунізми (за тодішньою «сталінською» лінгвістичною термінологією – «молдаванізмами») в мові українських письменників». У творах О. Кобилянської переважно на селянську тематику фіксуються такі румунські лексичні елементи як *бадіка* «старший роками чоловік, дядько», *бадьо* (рум. *bade*), *балта* (рум. *baltă* «болото; озеро, став»), *бурдей* «землянка» (рум. *bordei*), *вапе* «дійсно-таки», *малай* «кукурудзяний хліб» (рум. *mă-lai* «кукурудзяне борошно, кожик із кукурудзяного борошна»), *мамалига* (рум. *mămăligă*), *джінгаиш* «ніжний» (рум. *gingaș*) – це слово невідоме буковинським говіркам, словосполучення типу *моара дракулуй* (*moara dracului*) «чортів млин» та ін.

Румунською мовою твори Ольги Кобилянської побачили світ 1964 р. у бухарестському видавництві «Editura pentru literatură universală» в перекладі Марчела Гафтона (Marcel Gafton) та Еуджена Міхайчука (Eugen Mihaiciuk). Цей том (352 сторінки) вміщував невеличку редакційну передмову «Olga I. Kobîleanska» («Ольга Кобилянська», с. 5–6), повість «Pămînt» («Земля», с. 7–326), оповідання «Peste hotar» («За готар», с. 327–341), «Banca satească» («Банк рустикальний», с. 341–345) і «La Sînt Ion» («У св. Івана», с. 345–348). Переклад румунською відзначається загалом точністю передачі змісту, добрим художнім рівнем, до румунського читача донесено всю красу повісті «Земля», її ідейну спрямованість. При цьому, безумовно, практично завжди

втрачаються діалектизми О. Кобилян-ської, що так забарвлюють її мову, не виділяються ніяк (наприклад, курсивом) у перекладі власне румунізмами: *xorogo* на груди – *era bolnav la plămîni*; ...що його госпо-дарство має ліцитуватися – ...*că i se va scoate gospodăria în vînzare*; Нічо, *бадіко*, але ви казали переписати задовжений ґрунт на себе... – *N-are a face, bade. Dumneata ai trecut pămîntul ipotecat pe numele dumitale... dumneata nu ştii?*; А люди говорили, що сам *цїсар* дозволив, аби той банк був і нам, мужикам, помагав – *Oamenii ziceau că însuşi împăratul a dat voie ca banca asta să ne-ajute şi pe noi, ţăranii*) і т. п.

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАЦІКАВЛЕННЯ РОДИНИ КОБИЛЯНСЬКИХ

Василь Костик

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*
v.kostyk@chnu.edu.ua

Творчість О. Кобилянської постійно перебувала в центрі уваги багатьох дослідників, які розглядали її різнопланово.

Послідовний дослідник життєвого і творчого шляху письменниці, Н. Томашук шукав витоки активізації звернень О. Кобилянської до фольклору, пов'язуючи їх із колом її спілкування, зокрема зі знайомством із болгарським письменником Петком Тодоровим [9; 10; 11].

Фольклорист О. Романець зазначав, що народнопоетична творчість для О. Кобилянської мала чимале значення і належала до тих чинників, що впливали на формування її естетичних смаків ще з дитинства: «Думається, що саме любов до народу та його уснопоетичної творчості утримала письменницю від спокуси піддатися впливу модної на початку її творчого шляху модерністичної літератури» [8, с. 99]. Щодо текстів письменниці, із цим висновковим положенням можна й не погодитися, адже вона належала до прозаїків-модерністів.

Автор цілої низки праць про життєтворчість О. Кобилянської, директор її будинку-музею В. Вознюк прослідкував зацікавленість письменниці фольклором з дитячих років і оприлюднив цілу низку народнопісенних матеріалів, які вона свого часу зібрала [1, с. 36].

Сучасний фольклорист Р. Марків, при розгляді питання зв'язків творчості буковинської белетристики із фольклором, звернув увагу на певні закономірності домінування того

чи іншого типу народнопоетичної творчості в різні історичні періоди. Дослідник виділив три таких типи: а) стилізація художнього твору засобом інкрустації з текстів фольклору; б) психологічне переосмислення, інтерпретація народнопоетичних образів чи мотивів; в) творча трансформація, переосмислення міфології та символіки [6, с. 117].

С. Кирилук у монографії «Ольга Кобилянська і світова література» розглянула синтез багатьох взаємодіючих традицій у творах письменниці. Авторка присвятила цьому питанню окремий розділ – «Синтез національного і загальнокультурного у нефольклорній міфологізованій прозі (на матеріалі повісті Ольги Кобилянської «В неділю рано зілля копала...»)» [3, с. 134].

Я. Мельничук акцентувала свою увагу на творах О. Кобилянської пізнього (завершального) періоду творчості, який окреслила 1914–1942 роками, у якому також наявні фольклорні елементи [7, с. 13].

Ольга Кобилянська не здійснювала спеціальних фольклорних записів (як, до прикладу, Ю. Федькович чи Є. Ярошинська) і не займалася фольклористичними студіями, однак як письменниця світового рівня увібрала у свою творчість оте незбагненне, просте й геніальне, що походило з глибин народної мудрості – з українського фольклору – елементи народного світогляду, багатовіковий досвід, розважливість, щирість, котрі знайшли відображення в сюжетах і мотивах її творів, у прийомах характеротворення, котрі вона виписувала, залучаючи власний мистецький хист і художню уяву.

Перші українські народні пісні юна О. Кобилянська почула і полюбила ще в малолітньому віці, хоча соціальне середовище, у якому вона росла не було винятково українським. Як відомо із матеріалів Чернівецького літературно-меморіального музею О. Кобилянської, вона користувалася «Малим збірником пісень для співлюбивих русинів»,

що був надрукований у Львові (1803 р.) накладом Стефана Гучковського і редакції видавництва «Дому і школи» (експонат № 1324). Тут серед інших матеріалів збірника знаходимо й один із варіантів відомої пісні-балади «Не ходи, Грицю, на вечорниці». На сторінці, біля першого рядка першого куплета помітні якісь цифрові позначки, що засвідчують очевидне опрацювання твору письменницею. Можливо саме цей варіант став поштовхом до написання повісті «В неділю рано зілля копала...» [5, с. 54–56].

Окрім того, письменниця вивчала звичаї та обряди буковинців й описала їх у повістях «В неділю рано зілля копала...» та «Земля» [4, с. 71–73].

У народознавчому доробку О. Кобилянської є ряд інших записів, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві у м. Львові. Серед них знаходимо відому пісню-баладу, котру О. Дей відніс до гаївок про кохання, про принади милого чарами «Чабан вівці корняє», яку письменниця зафіксувала в Північній Буковині [13, арк. 4-5]. Вперше надрукував цю пісню О. Дей у 1963 році в академічному збірнику «Ігри та пісні» [2, с. 248]. У тому ж році упорядник вмістив її до іншого збірника – «Українські народні пісні: Календарно-обрядова лірика» [12, с. 179–180].

Упродовж життя захоплювався українським і польським пісенним фольклором та записував тексти пісень старший брат О. Кобилянської – Юліан. Можна припустити, що саме він був першим збирачем польського фольклору Буковини.

У літературно-меморіальному музеї О. Кобилянської у Чернівцях зберігаються два рукописні збірники польських пісень 1870 [14] і 1872–1874 років відповідно [15]. Це тексти, які він зафіксував на теренах Південної та Північної Буковини і подарував О. Кобилянській, старанно записавши чорним чорнилом і досить охайним почерком. У першому збірнику (що має 33 сторінки рукописних текстів) вміщено ліричні пісні, серед них: 2 жовнірські, 7 про коха-

ння, 3 жартівливі народні пісні, записані латинкою; 2 козацьких, 3 солдатських. Другий збірник – це рукопис польських балад, де вміщено такі тексти, як: «Алпухарська балада», «Війна», «Прощання», «Конрад», «Кінець Валенрода», «Повість Вайделоди». Рукописний список ліричних пісень Юліана Кобилянського містить 23 тексти, серед яких є й окремі зразки українських народних пісень, записаних латинкою, наприклад, «Як я була молодиця», а також окремі зразки пісень літературного походження, наприклад, пісня на слова Ю. Федьковича «Пою коні при Дунаю».

Серед текстів, які зафіксував Ю. Кобилянський, знаходимо й буковинські пісні, які більш ніж через століття записала і вмістила у своєму фольклорному збірнику «Буковинський співаник» випускниця філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Барбара Фефчак. Один із таких творів має назву «W niedziele rano» («В неділю рано»). Різниця між цими текстами полягає лише у двох куплетах [16, с. 12].

Крім ліричних, є в рукописному збірнику й жартівливі пісні. Серед них і текст пісні «Gdzie ty jedziesz Jasiu» («Де ти їдеш Ясю»), подана під назвою «Pioseneczka 17-ta» («Пісенька 17-та»). Сюжет її досить відомий серед поляків Буковини: «Куди їдеш, Ясю? До Кракова, Касю. Чого їдеш, Ясю? За віночком, Касю».

Другу групу текстів складають соціально-побутові пісні, а серед них – жовнірські пісні. У збірнику Ю. Кобилянського є два такі твори. У них звучать мотиви жажливих наслідків війни: каліцтво і смерть, як наслідок воєнних випробувань людини в несправедливій битві за життя.

Дещо більшим за обсягом є рукописний список польських балад, які зафіксував у 1870 році Ю. Кобилянський. Він містить 45 сторінок текстів народних творів. Польські балади, представлені у його рукописних записах, висвітлюють багатовікову історію стосунків поляків зі своїми близь-

кими та далекими сусідами. Тут переважають історичні балади про Валенрода та його оточення. Із аналізованих текстів дізнаємося про складний світ взаємостосунків головного героя зі своєю милою. На перший план виступають зрада, підступ, змова, брехня, війна та смерть Конрада. Часто відчувається, що окремі тексти усічені, тобто куплети чи строфи виконавці вже на той час призабули і тому зразки неповні.

Деякі тексти українського фольклору шляхом запозичень сюжетів і перекладів «перекочували» у польськомовне культурне середовище, представляючи у такий спосіб елементи національних духовних надбань. На жаль, чимало зразків зберігається у приватних зібраннях (рукописних зошитах) та архівах аматорів-записувачів, до яких немає доступу фахівцям-фольклористам. Нам відомо, що свого часу польський фольклор Буковини записував відомий народознавець А. Яківчук, однак ці фіксації також перебувають у недоступних списках.

Фольклор був невід'ємною складовою життя О. Кобилянської, із якої вона черпала натхнення для своєї подальшої творчої діяльності.

Література

1. Вознюк В. О. Ольга Кобилянська і фольклор. *Народна творчість та етнографія*. 1978. № 3. С. 33–43.
2. Ігри та пісні: Весняно-літня поезія трудового року / Упоряд. О. Дей. К.: Вид-во АН УРСР, 1963. 671 с.
3. Кирилюк С. Д. Ольга Кобилянська і світова література. Чернівці: Рута, 2002. 176 с.
4. Костик В. Художня трансформація народних звичаїв та обрядів у повістях О. Кобилянської «В неділю рано зілля копала...» та «Земля». *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 58–59: Слов'ян. філол.: Зб. наук. праць. Чернівці, 1999. С. 71–73.

5. Малий збірник пісень для співлюбивих русинів / Накладом Стефана Гучковського. Львів: Редакція «Дім і школа», 1803 [З друкарні Інституту Ставропігійського] [Інвентарний номер Літературно-меморіального музею Ольги Кобилянської у Чернівцях – 1324]. 165 с.

6. Марків Р. Фольклорні образи та символи у повістях «Земля» та «В неділю рано зілля копала...» Ольги Кобилянської. *З його духа печаттю: Збірник наук. праць на пошану Івана Денисюка*. Львів, 2001. Т. 1. С. 116–131.

7. Мельничук Я. Б. На вечірньому пружі: Ольга Кобилянська в останній період творчості. Чернівці: Букрек, 2006. 216 с.

8. Романець О. С. Ольга Кобилянська і народна творчість. *Ольга Кобилянська. Статті і матеріали*. Чернівці, 1958. С. 99–107.

9. Томашук Н. О. Народнопоетичні джерела повісті О. Кобилянської «В неділю рано зілля копала...». *Народна творчість та етнографія*. 1963. Кн. 4. С. 120–128.

10. Томашук Н. О. Ольга Кобилянська. *З народних джерел*. К.: Дніпро, 1969. С. 144–161.

11. Томашук Н. О. Ольга Кобилянська. Життя і творчість. К.: Дніпро, 1969. 238 с.

12. Українські народні пісні: Календарно-обрядова лірика / Вступ. ст., упоряд., підгот. текстів та приміт. О. І. Дея. К.: Держлітвидав України, 1963. 570 с.

13. Центральний державний історичний архів у місті Львові. Фонд 142. Од. зб. 95. Арк. 4-5 [Рукопис пісні-балади з Північної Буковини у записі О. Кобилянської].

14. *Piesni* [Рукописний збірник польських балад і пісень, записав Юліан Кобилянський у 1870 році] [Інвентарний номер Літературно-меморіального музею Ольги Кобилянської у Чернівцях – 9]. 45 с.

15. *Piesni guznu* [Рукописний збірник польських пісень, котрий записав і подарував старший брат Ольги Кобилян-

ської – Юліан у 1872–1874 рр.] [Інвентарний номер Літературно-меморіального музею Ольги Кобилянської у Чернівцях – 631]. 33 с.

16. *Spiewnik Bukowinski* / Fefczak B. Nowa Ruda, 2005. 120 s.

З ІСТОРІЇ ДРУКУ ТВОРІВ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Тарас Гринівський

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича
t.grynivskyj@chnu.edu.ua

1. Перші видруки творів Ольги Кобилянської на Буковині сягають 1895 року, але не окремими книгами, а на сторінках газети *«Буковина»* та її літературного додатку *«Неділя»* (*«Банк рустикальний»*, *«Він і Вона»*, *«Жебрач-ка»*, *«Мужик»*, *«Час»*). Цьому активно сприяв Осип Маковей, який *«не вдовольнявся самою “політикою”, але зараз же почав притягати нових письменників до часопису, гуртувати їх коло “Буковини” та зацікавлювати ними читальницькі твори»* [6, с. 213]. Відповідно твори О. Кобилянської, як і інших буковинських авторів, з'являлися на шпальтах видань і надалі (наприклад, *«Царівна»*, *«Битва»* і *«Що я любив»* у 1896 р., *«Некультурна»* 1897 р., *«Поко-ра»* 1898 р., *«Людина»* 1899 р.).

2. Першою окремою друкованою книгою стала повість *«Царівна»*, видана у 1896 р. накладом *«Буковини»* за редакцією Осипа Маковея.

3. Наступними роками її твори регулярно виходили друком: 1897 р. – новела *«Природа»* (накладом Д. Лукіяновича і В. Будзиновського, друк. т-ва *«Руська Рада»*, 52 с., серія *«Універсальна Бібліотека»*, Ч. 15); 1899 р. – повість *«Людина»* (накладом редакції *«Буковини»*; друк. т-ва *«Руська Рада»*, 110 с.), а 1905 р. – альманах *«За красою»*, присвячений Ользі Кобилянській.

4. Чимало друкується за межами краю: *«Земля»* (Львів, 1902), збірка *«До світла»* (Львів, 1905), *«В неділю рано зілля*

копала» (Київ, 1909), «Земля», «Некультурна» (Ко-ломия, 1913), «Мелянхолійний валець» (Коломия, 1914), «Юда» (Київ, 1917).

5. Активно співпрацює при виданні своїх творів з багатьма представниками українського культурного руху. Зі спогадів В. Сімовича: *«З кожним новим твором, що виходив з-під її пера, вона зазнайомлювала мене, а “Земля” – то таки росла на моїх очах. Я й перший прочитав її в рукописі. Я і зробив її першу редакцію (як студент другого курсу) – і перше величезне вражіння від цієї епопеї лишило-ся в мене й досі»* [5, с. 225].

6. За часів румунського панування (1918–1940 рр.) поява друків українськомовної літератури на Буковині майже припинився. На думку В. Сімовича, *«...це час безнастанної боротьби за заснування українського народу в цій країні, боротьби, що виявляється в усьому, між іншим і в боротьбі за український часопис, за українську книжку, за українське слово, за українські букви.»* [4, с. 623]. Переважна більшість творів авторки публікується за межами краю (у Києві – «Земля», «Царівна» (1919), «Битва», «Василка», «Природа» (1923), «В неділю рано зілля копала» (1927); Празі – «Вовчиха» (1923); Львові – «Людина» (1931), «Апостол черні» (1936); Харкові – «В неділю рано зілля копала» (1927), повне зібрання творів у 9 т. (1927–1929) тощо.

7. На Буковині цього періоду видання творів О. Кобилянської були нечастим явищем. Переважно твори письменниці друкувалися на сторінках буковинської періодики – «Промінь», «Рідний край», «Час», «Самостійна думка», «Хліборобська правда» тощо. А, наприклад, частину випуску літературно-наукового місячника «Промінь» (Ч.2 за 1922 р., с. 33–45) було присвячено 35-літньому ювілею літературної діяльності письменниці. Усі статті цього числа того ж року вийшли друком окремим виданням.

8. 1922 року редакція *«Променя»* накладом Української Видавничої Спільки, видала ювілейну книгу новел авторки *«Снитися»*, обсягом у 64 с. А 1927 р. побачила світ збірка оповідань *«Але Господь мовчить»* (*«Весна»*, 88 с.), 1928 р. – *«В неділю рано зілля копала»* (*«Книгарня Глибки і Спільки»*, 180 с.).

9. Після зміни влади у краї вибрані твори авторки побачили світ у Києві (1940 р.), а окремі з них друкувалися у Чернівцях за життя письменниці у періодичних виданнях (уривок з повісті *«Земля»* *«Вічна мрія»* у часописі *«Радянська Буковина»* 1940 р.) та альманаху *«Вільна Буковина»* (*«Банк рустикальний»*, *«Зійшов з розуму»*, *«На полях»* – 1940 р., *«З юних літ Марії»* – 1941 р.).

Література

1. Ольга Кобилянська. До 150-ї річниці з дня народження : бібліографічний покажчик / укл. Горюнова Н. І., Ткач В. І., Ткач Н. І., Загородна Н. М. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2014. 444 с.

2. Ольга Кобилянська (до 155-ї річниці від дня народження) : бібліографічний покажчик / укл. Константин С. Л., Масіян Н. Б. Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2019. 80 с.

3. Ольга Кобилянська (1863-1942) : бібліографічний покажчик / укл. А. Лупан, О. Гаврилюк, І. Рудько. Чернівці, 2013. 364 с.

4. Сімович В. Видавнича справа на Буковині в останньому десятилітті (1918-1928). *Сімович Василь. Праці у двох томах. Том 2: Літературознавство. Культура.* Чернівці: Книги – ХХІ. 2005. С. 623–629.

5. Сімович В. Моє перше знайомство з творами О. Кобилянської. *Сімович Василь. Праці у двох томах. Том 2: Літературознавство. Культура.* Чернівці: Книги – ХХІ. 2005. С. 219–225.

6. Сімович. Ольга Кобилянська. *Сімович Василь. Праці у двох томах. Том 2: Літературознавство. Культура.* Чернівці: Книги – ХХІ. 2005. С. 212–218.

ДУХОВІ КОДИ «АПОСТОЛА ЧЕРНІ» ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ У ВОЄННОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Починок Людмила

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії
української літератури та компаративістики Кам'янець-По-
дільського національного університету*

імені Івана Огієнка

pochnok@kpmi.edu.ua

Питання глибини осмислення реалій і викликів певної історичної доби у художніх полотнах письменників викликає насамперед тим фактом, що українська культурна еліта традиційно перебирала на себе роль національного проводу. До такого обов'язку і відповідальності почувалася причетною й Ольга Кобилянська, яка у своєму романі «Апостол черні», задуманому й писаному в часи національно-визвольних змагань перших десятиліть ХХ ст. та період їх тимчасового згасання, порушує надважливу проблему державотворення і формування особистості державотворця, здатного зреалізувати це доленосне для української нації завдання.

У часи тотального панування радянської ідеології «крамольний» роман О. Кобилянської «Апостол черні» не міг бути належно оцінений і осмислений широким колом літературознавців, не міг потрапити на полиці книгарень та до програм навчальних закладів через свою відверту національно-патріотичну та духовну тематику. Тільки з офіційним здобуттям державної незалежності України про роман говорено вільно, навіть здійснено ряд повнотекстових видань роману (Львів, Тернопіль, Чернівці) й наукових досліджень (І. Демченко, О.Слоньовська, Л. Починок, Ю. Микосянчик та ін.), однак до широкої популяризації та ключово-

го місця у шкільній програмі для твору з непересічним національно-патріотичним первнем так і не дійшло.

Негативні наслідки нехтування такими скарбами національно-патріотичної та високодуховної дидактики особливо помітні на тлі сучасної воєнної реальності, що є своєрідним «лакмусом» задовнених, не пролікованих вчасно національних «виразок» та хиб українського суспільства. Тож вкрай важливою й актуальною видається потреба належного осмислення позиції авторки «Апостола черні» щодо глобальних питань та викликів доби й активації глибинних духових кодів роману, здатних формувати незламну національну свідомість та вибудовувати міцний фундамент для плекання молодого покоління дієвого державницького чину.

Роздума́м письменниці, вкладеним в уста героїв роману «Апостол черні» Максима і Юліана Цезаревичів, цілком співзвучна позиція М. Євшана, літературного критика і стрільця Української Галицької Армії: «Ми можемо зробити тільки одно: посвятити себе до останку <...> Мусимо думати тільки про життя будучих поколінь <...> Ціле життя наше повинно бути концентроване на одній ідеї, ідеї національного відродження <...> Одно остається до збереження – це наша честь» [1, с. 10–15]. У листі до українців у Америці від 5/ІІ.1924 р. О. Кобилянська писала: «Ми не вміємо бути з'єднаною силою, бути одною фортецею. Не вміємо на противників нашого існування національного і розвою культурного <...> спокійно, зорганізовано наступати» [2]. Суголосна позиція авторки роману і словам діяча українського національно-визвольного руху М. Міхновського: «Приклади із життя народів Заходу навчили українську інтелігенцію, де шукати гарантії політичної свободи для України; вони навчили, що існує єдина в світі гарантія – то власна сила» [3, с. 146]. До такого ж розуміння політичної необхідності власної воєнної сили

для нації приводить письменника і героя свого роману Юліана Цезаревича.

За твердим переконанням О. Кобилянської, для реалізації національної місії слід виховати нову людину української суспільності, на долю якої випадає важливе завдання відновлення національної пам'яті, історичної справедливості та правди, спотворених і уполідованих тривалим колоніальним становищем України, завдання відродження зруйнованої державності.

Література

1. Євшан М. Великі роковини України (1 листопада 1918 до 1 листопада 1919): 3 новим роком боротьби Галицько-Української Армії. Відень: Видання Уряду преси і пропаганди Західної УНР, 1920. 26 с.

2. Кобилянська О. Лист до українців в Америці від 5/II 1924 р. *Свобода*. 1924. 6 березня.

3. Міхновський М. Справа української інтелігенції в програмі Української Народної партії: Фрагменти. *Політологія. Кінець XIX – перша половина XX ст.* Львів, 1996. С. 142–154.

СИНТАКСИЧНІ ЕКСПРЕСЕМИ ЯК ІДІОЛЕКТНІ МАРКЕРИ МОВОСТИЛЮ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Світлана Шабат-Савка

*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
сучасної української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича,*

s.shabat-savka@chnu.edu.ua

Ідіолектні маркери мовостилю Ольги Кобилянської – це чітка система різнорівневих мовних одиниць, що репрезентують індивідуально-авторську площину письменницького почерку, вербалізують розлогий спектр комунікативних інтенцій, оприявнюють неповторний світ людських емоцій, оцінок, прагнень. З-поміж таких маркерів вирізняються **синтаксичні експресеми** – фігурально-риторичні конструкції, які реалізують експресивність, створюють образно-змістовий та естетичний ефект текстової комунікації, употужнюють емоційну наснагу висловлення.

До синтаксичних експресем, релевантних для прози Ольги Кобилянської, належать **риторичні запитання**, що виражають у питальній формі емоційно-оцінні судження, утілюють інтенції розмірковування, слугують засобами автокомунікації. Напр.: – *Впрочім, чи не можна бути чиеюсь жінкою і любити, попри чоловіка, і працю або яку-небудь штуку: малярство, музику, – літературу, – одним словом, любити світ божий в цілій його величі, з різnorodними його жартами і чудесними об'явами? Чи то не можна?* (1, с. 184).

Експресивно виражальний потенціал, високу наснагу повідомлюваного створюють **вокативно-риторичні оклики**, що мають на меті справити враження на адресата: вплинути на нього, привертаючи увагу формою викладу, новиз-

ною використання тих або тих мовних засобів, пор.: *Я би вірила йому; ах, я би вірила йому!..* (1, с. 62); *О, ні, ще не час!* (13, с. 38); – *Боже мій! Чому не змилосердиться хтось або щось наді мною? В чім лежить моя провина, що моїм думкам і чуттю поставлено щось, немов межу?* (1, с. 28).

До ідіолектних маркерів письменницького мовостилю вналежнюємо **непрямі висловлення**, що характерні для етикетних, підкреслено ввічливих мовленнєвих ситуацій і спрямовані на створення толерантної комунікації. Пор.: – *Може би, ми де-небудь сіли?* (1, с. 54); – *Не погуляти б і нам трохи по саду?* (1, с. 55); – *Не говорити б нам ліпше о чім іншим?* (1, с. 57).

Фігуральність повісті «Царівна» О. Кобилянської увиразнюють **оптативні експресеми**, що розкривають життєві пріоритети самодостатньої, інтелігентної, емансипованої жінки, яка прагне свободи, аби «бути собі ціллю, для власного духа працювати, як бджола; збагачувати його, збільшати, довести до того, щоб став сяючим, прегарним, хвилюючим, зоріючим у тисячних красках!» (1, с. 134); яка мріє дочекатися «полудня»: *хочу здійматися почерез усі перепони, усі труди, почерез увесь бруд життя, хочу летіти, дібратися до щастя, до «полудня»* (1, с. 80).

Високу емоційність прозового дискурсу створює **повтор** – один із естетичних прийомів, що впотужнює емоційність висловлення, вияскравлює особистісні переживання та почуття, напр.: *Я хотіла би нинішній вид буковинських гір задержати навіки в пам'яті... Я мов олицетворний сум. Боєм прорита душа проливає сльози, а очі, сухі, широко отворені, їли би той вид, що бачать. Я понесла би її, куди б і не знайшла, оцю батьківщину мою, гори мої, смерекові великани мої, їх красу і силу та мо-гутню поезію їх* (11, с. 156–157). У таких морально-естетичних, поетично довершених наративах експлікується за-любленість Ольги

Кобилянської в прекрасне: у людину, природу, рідну землю, Буковину.

Синтаксичні експресеми (риторичні запитання, риторичні оклики, оптативні та непрямі висловлення, повтори) репрезентують емоційно-чуттєву концептосферу людини, акцентують увагу на важливій інформації, сегментують мовлення, створюють риторичність та естетику повідомлюваного, засвідчують мовне багатство письменницького ідіостилу Ольги Кобилянської.

Література

1. Кобилянська О. Ю. Твори: В 2-х т. Т.1. К.: Дніпро, 1983. 495 с.

ТВОРЧІСТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗНО

Валерій Корнійчук

доктор філологічних наук, професор кафедри української
літератури Львівського національного університету
імені Івана Франка
valerkor@ukr.net

До програми ЗНО з української літератури протягом 2008–2021 рр. почергово входили повісті «Людина», «Земля» та новела «Valse mélancolique» Ольги Кобилянської. Найчастіше їх використовували в ролі дистракторів¹, 7 разів – у завданнях на відповідність і тільки 6 тестів безпосередньо перевіряли знання й розуміння художніх текстів. Уперше ім'я буковинської письменниці з'явилося лише в тестових зошитах трьох сесій 2010 р. Тоді в завданні «*Іван Дідух є центральним персонажем твору...*» 16,38% учасників ЗНО автором назвали Ольгу Кобилянську. 20,44% абітурієнтів уважали, що «*Імпресіонізм є основним стильовим струменем...*» у її творчості, а в завданні «*Схожа проблема – «нерівня душ – це гірше, ніж майна» – наявна у творах...*» неправильну відповідь («Людина» й «Інститутка») обрала ще більша кількість – 21,08%. Одне тестове завдання прямо стосувалося знання повісті «Людина»: «*Українській письменниці та громадському діячеві Наталі Кобринській присвячено твір...*». 17,69% учасників указали на авторство Марка Вовчка, 19,13% – Василя Стефаника, 17,2% – Михайла Коцюбинського, 12,05% – Івана Франка, а 32,97% – Ольги Кобилянської. 0,96% – не відповіли зовсім.

¹ Дистрактор – правдоподібна, але неправильна відповідь.

Складність завдання виявилася оптимальною² (індекс P-value – 32,97%) з дуже хорошою дискримінативністю (D-index) – 43,95³ та високою кореляцією (Rir) – 0,37⁴.

У двох сесіях 2011 р. повість «Людина» 5 разів потрапляла до дистракторів і 1 раз у завдання на відповідність. Привертає увагу тестове завдання *«Нехай знають і наших! Бо є такі люди, що говорять та й пишуть, буцімто, з наших ніхто не втне, щоб було і звичайне, і ніжне, і розумне», – пише автор у передмові до свого твору...»*, що виявилася надто складним для учасників ЗНО. Лише 18,99% знали правильну відповідь («Маруся»). Натомість за «Інститутку» «проголосували» 19,59%, за «Людину» – 22,47%, за «Тіні забутих предків» – аж 23,15%! D-index склав усього 18,5. Це був один із найнижчих дискримінаційних показників, що не розділив сильну групу абітурієнтів від слабкої.

Особливо здивувало невігластво учасників ЗНО у 2015 р. Відповідаючи на завдання *«Недалеко від ріки Серету на Буковині» відбуваються події твору...»* 40,2% обрали неправильну відповідь – «Тіні забутих предків». Варіант із «Землею» отримав значно менше прихильників – 24,03%, хоч дискримінативність була хорошою (23,43), а кореляція – прийнятною (0,23).

У 2019 р. склалася неприємна ситуація, коли чимало закладів вищої освіти, зокрема технічних і медичних, не враховували результати тесту з української літератури. Тому, наприклад, тестове завдання *«Переліком дійових осіб починається твір, який має присвяту...»* проігнорувала

² Дуже легкими вважають тестові завдання з інтервалом індексу складності понад 80, легкими – в межах 60 – 79, оптимальними – 40 – 59, складними – 20 – 39 і дуже складними – 19 і нижче.

³ Інтервал дуже хорошої дискримінативності завдання становить 41–100%, хорошої – 31–40%, середньої – 21–30%, низької – менше 20 %.

⁴ Інтервали значень показника Rir означають високу розподільну здатність: > 0,25 – 1; прийнятно: > 0,2 – 0,24; низьку: -1 – 0,19.

понад третина учасників ЗНО (34,5%!), а майже кожен п'ятий облюбував варіант із присвятою «своєму батькові Юліанові Я. Кобилянському» (19,2%), майже стільки, як і «Цвітові яблуні» (19,5 %). 19,3 % майбутніх інженерів та лікарів (34,8%) не виконали завдання, що виємно стосувалося повісті Ольги Кобилянської: **«Сусідній» ліс, теля, місяць і зорі – це образи-символи твору, у якому змальовано життя родини...»**. 34,8% учасників ЗНО зуміли пов'язати ці художні образи з родиною Федорчуків, але й немало їх (23,6%) віддали перевагу Кайдашам. Правда, саме завдання мало високу роздільну здатність: дуже хорошу дискримінацію (61,6) і такий же високий корелятивний індекс (0,5).

Лише в 2021 р. новела «Valse mélancolique» значно покращила статистику знавців творчості буковинської письменниці. Завдання **«Долі дівчат відтінено звучанням меланхолійного вальсу: завязатого, веселого спочатку й сповненого шукання, суму, розпуки в кінці новели», – сказано про твір...»** виявилось найлегшим, адже його зуміли виконати аж 61,9% учасників ЗНО.

Психометричний аналіз результатів виконання тестових завдань за творами Ольги Кобилянської показав серйозні проблеми літературної освіти в середній школі. З'ясувалося, що більшість учнів читає тільки дуже стислі інтернетверсії художніх текстів, плутає імена літературних героїв, ігнорує позасюжетні елементи, не розуміє стилевих особливостей творчості письменників.

КІНЕМАТОГРАФІЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ БІОГРАФІЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Наталія Нікоряк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної
літератури та теорії літератури Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича
n.nikoriak@chnu.edu.ua*

Особливе місце в кінодискурсі займають біографії письменників, життя яких приваблює широке коло глядацької аудиторії. Позаяк письменник – це не просто цікава особистість, у ньому найбільш яскраво втілюється тип людини в контексті певної історичної епохи. Митець слова є своєрідним персонажем доби, соціальне і духовне життя якого відображається в його долі. Екранізувавши біографію письменника, автор наближається до культури того чи іншого періоду, дозволяє виразно відчувати атмосферу епохи – не тільки загальну ментальність, а й соціальний побут у всій його конкретності.

Творчість Ольги Кобилянської (1863–1942), як і сама її неповторна постать, у фокусі кіномитців перебували неодноразово: «Земля» (1954), «Вовчиха» (1967), «Меланхолійний вальс» (1990), «Царівна» (1993–1994), «Природа» (1995), «У неділю рано зілля копала» (2019). Традиційно Десята муза активізується щодо письменників напередодні чергового ювілею, особливо в жанрі біографії. Так, у 2013 р. глядачі мали змогу переглянути п'ятисерійний документальний фільм «*Ольга Кобилянська. Valse Brillante*» в рамках проекту «Гра долі» від студії «ВІАТЕЛ» [5]. Режисером документального фільму став Василь Вітер. Авторами сценарію, окрім режисера, були також Галина Криворчук та Наталка Сопіт. Для зйомок стрічки використані різні

локації, безпосередньо пов'язані з відомою письменницею. Зокрема, презентовані фрагменти, зняті в Чернівецькому літературно-меморіальному музеї Ольги Кобилянської, в Музеї-садибі в селі Димка, в Музеї видатних діячів української культури. Для реконструкції біографічних та мистецьких фактів автори активно послуговувалися архівами Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України та документами Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г.С. Пшеничного, оприявнюючи у такий спосіб відомий і маловідомий біографічний фактаж. Скористалися митці й фрагментами існуючих фільмів-екранізацій, що традиційно для документальних проєктів: «Меланхолійний вальс» режисера-постановника Бориса Савченка; «Природа» Олега Бійми; «Царівна» Сергія Туряниці.

В руслі загальної концепції проєкту кіноавтори зосередилися насамперед на приватному житті «буковинської горлиці», крок за кроком розгортаючи біографічний наратив про перші романтичні почуття та розчарування юної ще авторки, про роки літературного успіху і надій на особисте щастя після знайомства з Осипом Маковеем, про їхню плідну співпрацю, про драматичні стосунки письменниці та її коханого, зрештою, про останні роки життя і ненаписане оповідання «Valse Brillante» [2]. У такий спосіб окреслюючи життєвий дискурс авторки від народження до її смерті, кіномитці розкривають той непростий внутрішній світ письменниці, який стає фундаментом для її творчості, фіксують людське й творче начало у їх безпосередньому взаємозв'язку й нероздільності.

Наступного 2014 року Студією документальних фільмів було презентовано стрічку «*Бути сама собі ціллю. Ольга Кобилянська*» [1], до створення якої залучили авторитетних літературознавиць Віру Агеєву та Тамару Гундорову. Головною концепцією тут постає показ буковинської письменниці як людини з «європейським мисленням», як

емансипантки та ретрансляторки феміністичних ідей. Хоча сама Ольга Юліанівна про себе й казала, що закінчила лише «чотири класи» народної школи, які стали основою «для дальшого розумового розвою». Митці підкреслюють вагоме значення самоосвіти як ключового фактору в її біографії, що «давала сили» бути «кимось більшим» [1]. У такий спосіб, не отримавши належної освіти, як її брати, вона заповнювала цю лакуну самостійно: «захоплювалася творами з соціології, політології та філософськими трактатами, шукала себе в музиці – грала на фортепіано, цитрі, дрімбі, непогано малювала і грала в театрі» [1]. Формуючи себе як жінку нового типу, водночас Ольга Кобилянська почала писати про «нову жінку» (визначення І. Франка), яка прагне самовираження, самоідентифікації й яка стає «сама собі ціллю».

Слід згадати і ще два проекти, присвячені Ользі Юліанівні: 2015 року в межах авторського циклу «Велич особистості» вийшла серія під назвою «Ольга Кобилянська: та, що Землю оспівала, як силу крови» [3], а в 2018 році в межах проекту «Українська література в іменах» літературним критиком Євгенієм Стасіневичем презентовано також випуск про буковинську авторку [4].

Таким чином, кінематографічна актуалізація біографії Ольги Кобилянської, як і більшості письменників, відбувається переважно до ювілейних дат. Хоча рецептивний ресурс біографічного матеріалу та літературного спадку авторки надзвичайно потужний і заслуговує більш пильної уваги кіномитців.

Література

1. *«Бути сама собі ціллю. Ольга Кобилянська»* (2014). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9ayMzXGDdb8>_(дата звернення: 5.11.2023).

2. «Ольга Кобилянська. Кохання і ненаписане оповідання „Valse Brillante”». Частина 5 / ГРА ДОЛІ. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=REBVZUdG-O0> (дата звернення: 3.11.2023).

3. «Ольга Кобилянська: та, що Землю опівала, як силу крови» (2015). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=yiBB7EAuuOw> (дата звернення: 7.11.2023).

4. «Ольга Кобилянська. Українська література в іменах» (2018). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wEXvA0q0t84> (дата звернення: 7.11.2023).

5. «Ольга Кобилянська. Valse Brillante» (2013). ВІАТЕЛ, режисер Василь Вітер.

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ В ЗЗСО: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Лариса Маркуляк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
літератури Чернівецького національного університету*

імені Юрія Федьковича

l.markuliak@chnu.edu.ua

У старших класах ЗЗСО українська література вивчається як єдиний процес від давньої літератури до сучасної. Власне, фактично викладається історія української літератури, на відміну від середніх класів, де головним принципом є жанрово-тематичний. Тому для вчителя постає завдання – представити основні етапи розвитку української літератури, визначити місце кожного українського письменника і виучуваного твору, пропонованого для розгляду, в історико-літературному процесі. Це завдання надважливе, адже вчитель-словесник повинен представити весь спектр літературного процесу, склавши всі його яскраві пазли.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти окреслено культурологічну лінію, яка «передбачає усвідомлення творів художньої літератури як важливої складової мистецтва, ознайомлення учнів з основними цінностями світової художньої культури, розкриття особливостей творів, літературних явищ і фактів у широкому культурному контексті» тощо. Культурологічний принцип аналізу художнього твору варто застосовувати на різних етапах літературної освіти учнів. Однак, на нашу думку, необхідним є вибір саме такого типу аналізу при вивченні розділу «Модерна українська проза» в 10 класі, зокрема при розгляді творчості О. Кобилянської.

Програмою з української літератури (рівень стандарту) виділено 3 години для вивчення новел О. Кобилянської «*Impromptu phantasie*» та «*Valse melancolique*» у 10 класі. Підготовка до сприйняття та розуміння цих творів розпочинається на уроці вивчення життєпису О. Кобилянської. Саме тоді вчителю необхідно ознайомити учнів з формуванням світогляду письменниці на ґрунті європейської культури та українського феміністичного руху, адже О. Кобилянська торкається важливої теми, яка на межі століть хвилює її: місце жінки в суспільстві, її ідеали, прагнення.

Такий вектор аналізу новел ми обираємо при безпосередньому їх вивченні. Для створення проблемної ситуації на початку текстової роботи можна запропонувати учням для осмислення таке твердження С. Павличко: «За характером героїв, стилем, ідеями «*Valse melancolique*» став маніфестом українського «модернізму зламу віків», нового стилю й нового художнього мислення, несумісного з традиційно-народницьким» [2, с. 83]. Поставлене проблемне запитання потребуватиме застосування певного теоретико-літературного інструментарію й слугуватиме активізації самостійної інтелектуальної діяльності учнів.

Музика є квінтесенцією, яка створює простір спілкування героїнь, формує їхні погляди на життя. До того ж, для самої авторки музика була великим захопленням («Музику люблю пристрасно, і вона має на мене дуже сильний, майже потрясаючий вплив») [1, с. 58]. Тому для посилення емоційного виміру в діалозі з твором стає музичний компонент. «Музичні» сторінки новел О. Кобилянської увиразнить прослуховування вальсів польського композитора Ф. Шопена.

Вивчення творчості О. Кобилянської в 10 класі ЗЗСО спрямоване на розвиток культури естетичного сприймання і художнього мислення учнів, адже культурно-мистецький контекст має естетико-виховну та загальнокультурну цінність.

Література

1. Кобилянська О. Слова зворушеного серця: Щоденники; Автобіографії; Листи; Статті та спогади; упор., передм. Ф. Погребенника. К: Дніпро, 1982.

2. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: *Монографія. 2-е вид; перероб. і доп.* К.: Либідь. 1999. С.83.

ЖІНОЧЕ ПИСЬМО ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ: ВІЗІЯ ТІЛЕСНОСТІ

Мирослава Крупка

*кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри
української літератури Рівненського державного
гуманітарного університету*

krupkamir@ukr.net

Досліджуючи простір української літератури кінця XIX – початку XX століття, Тамара Гундорова зауважила, що концепт хвороби був знаком часу й ознакою народжуваної модерністської свідомості [2, с. 10].

Ця тенденція знайшла своє відображення в прозі Ольги Кобилянської. Так, хвороблива тілесність становить змістове наповнення сюжету оповідання «Він і Вона». Головна героїня моделюється «відповідно до шаблону жінки періоду fin-de-siècle, /.../ утіленням якої є неврастенічні, виснажені, аристократичні дами» [5, с. 104]. Мортальність визначає повсякдення Софії Добрянєвич, «куди б не гнала – стрічаюся зі смертю» [3, с. 340], і позбавляє її шансів на реалізацію професійних амбіцій працювати заради народу. «Немічна плоть стає на перепоні життєвих рухів людини. Вона унеможливорює багато прагнень і перспектив, зосереджуючи на собі увагу й зусилля особистості» [1, с. 142], – зазначає Ольга Гомілко. У характері жінки діагностується взаємопов'язаність фізичного, морального і ментального стану особистості: фізіологічна деградація провокує психічну нестабільність персонажки.

Через наратив хвороби розгортається в оповіданні любовна історія. За порадою лікаря Софія щоденно гуляє парком, і цей факт упереджено сприймається головним героєм як прояв кокетства. Психоповедінковий комплекс Ріттера маркується мізогінізмом. Лікар стереотипно трактує

жінок, як «народ примховатий, вибагливий, повний претензій і суперечностей, повний самолюбства» [3, с. 333], транслуючи тогочасні погляди про невдоволений сексуальний потяг жінки як мотиватора її істеричної поведінки. При тому Ріттер, попри раціональні аргументи, зацікавлюється незнайомкою настільки, що переслідує її. У такий спосіб Ольга Кобилянська еротизує тілесність і вводить її в дискурс влади, адже, за спостереженням Моріса Мерло-Понті, людині «здається, що чужий погляд, який пробігає її тілом, посягає на нього...» [4, с. 199]. Демонстративно провокативна поведінка чоловіка обертається для героїні травматичним досвідом: «Думає собі такий перший-ліпший, що я належу до “товпи” і що являюся тут, щоб здибатися з ким-не-будь!» [3, с. 335], оскільки патріархальна візія жінки суперечить ідентифікаційній установці Софії як емансипантки.

З розвитком сюжету упереджений погляд героїв один на одного зрівноважується, і стосунки переходять у площину медик-пацієнт: Ріттер ставить за мету вилікувати Софію і навіть укладає з собою своєрідне парі («Однак коли я не зможу їй допомогти, тоді вона послідня моя пацієнтка, і я записуюся на філологію» [3, с. 343]). Зрештою хвороба як пограничний екзистенційний досвід нівелюється любовними переживаннями, у які занурюються персонажі. Чоловік у підсумку набуває статусу рятівника, адже вилікував не лише тілесність, а й оздоровив духовне життя жінки.

Головна героїня опиняється в ситуації психологічної амбівалентності: з одного боку, у неї з'являється надія на порятунок, а з іншого – депресивний стан, спровокований коханням: «Як він мене нищить, а хотів мене вилічити» [3, с. 351]. У такому підході відчитується модерна настанова авторки на утвердження домінантної позиції любовного почуття як тотожного смерті.

В оповіданні Ольги Кобилянської «Він і Вона» тілесність набуває конотацій хвороби та сексуальності.

Література

1. Гомілко О. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі. Київ : Наукова думка, 2001. 340 с.
2. Гундорова Т. Леся Українка. Книги Сивілли. Харків : Віват, 2023. 304 с.
3. Кобилянська О. Зібрання творів: у 2 т. Т. 1. Київ : Дніпро, 1983. 494 с.
4. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття / пер. з фр. О. Йосипенко, С. Йосипенко. Київ : Український центр духовної культури, 2001. 552 с.
5. Павлишин М. Ольга Кобилянська: Прочитання. Харків: Акта, 2008. 360 с.

ЕМАНСИПАЦІЯ ЖІНКИ В МОДЕРНІСТСЬКОМУ ТА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ДИСКУРСАХ (НА ПРИКЛАДІ НОВЕЛИ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «НЕКУЛЬТУРНА» ТА РОМАНУ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС АВСТРІЯ»)

Тетяна Лях

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри міжнародних комунікацій

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

tetyana.lyakh@uzhnu.edu.ua

«Жіноче питання» в Україні почали активно обговорювати чимало громадських та культурних діячів ще в кінці XIX – на початку XX століть, серед яких особливо активною була позиція О. Кобилянської. Свої погляди письменниця висловила у статті «Дещо про ідею жіночого руху» (1894), що перебуває в ряді праць, які «дають підставу говорити про ідейно-теоретичний розвиток фемінізму, про його входження як структурного елемента в національну суспільну свідомість» (6, с. 186). О. Кобилянська ставить у цій статті риторичне питання: «Як жити їй (*жінці*) життям повним, а то – по її силах, її здібностях, вимогах, потребах, коли вона пхнута вихованням своїм лише на одну дорогу, а то лиш на однісіньку дорогу подружжя, в котре увійти їй не удалося, а поза котрим дорога для неї замкнена, загороджена, і вона полишена крайній нужді, вижидає хліба, ласки і кориться – кориться не раз аж до упадку!» (3, с. 566). Яскравим образом незалежної самодостатньої жінки у творчості О. Кобилянської є Параска з новели «Некультурна» (1896), яка, за словами Т. Гундорової, «діє цілком у згоді з емансипаційною ідеєю “нової жінки”». Її емансипація “по інстинкту” дитинна й наївна» (2, с. 46).

Питання емансипації жінки переосмислюють і сучасні авторки, зокрема цікавим щодо вказаної проблеми видає-

ться роман Софії Андрухович «Фелікс Австрія» (2014). У постмодерністському романі авторка відтворює атмосферу Станіславова доби Австро-Угорської імперії, що дає змогу більше акцентувати на проблемі жінки в суспільстві. С. Андрухович, як і О. Кобилянська, актуалізувала спогади героїні, що надає творові сповідальної інтонації. Авторки творять художній світ своїх текстів крізь призму світовідчуження персонажів, заміщуючи увагу на свідомість суб'єкта твору. Їхні героїні були закохані, однак з певних причин не змогли реалізувати своє кохання. О. Кобилянська використовує мотив ніцшеанської волі, яка стала на заваді Парасці: чоловік, якого вона покохала, не зміг покорити її, *«отворити кулак»*, і тому гуцулка згодом скаже: *«не мала волі до нього»* (4, с. 483). І навіть по шлюбі з удівцем Юрієм та стосунками з іншими чоловіками, що, за словами Т. Гундорової, *«засвідчують споріднену з чоловічою незалежністю з одного боку, і водночас вроджену жіночу пасивність – підкореність долі з іншого боку»* (2, с. 45).

Головна героїня роману «Фелікс Австрія» Стефанія Чорнецько змалку виконує функції служниці в будинку доктора Ангера, а після його смерті працює на його доньку Аделю та її чоловіка. Для Стефи події та світ навколо наділені смисловою неоднозначністю, вона *«оволоділа мистецтвом бачити все тільки так, як їй зручно»* (1, с. 258), часто по-слуговувалася принципом: *«Не хочеш чути – не чуєш. Не хочеш бачити – не бачиш»* (1, с. 104). Кохання в юності так і не реалізувалося через невдалий жарт Аделі. Дитяча гра з *«рожевою лялею»*, якою бачила Аделю Стефа, пере-ростає у пристрасне почуття: *«<...> я вже маю кого люби-ти, і любов моя така полум'яна, як той вогонь, якого теж вистачило колись на півміста, коли пожежа забрала наших з Аделею матерів. Моя любов неподільна, непорушна. Її не вистачить вже більше ні для кого»* (1, с. 49). Образ

Стефанії є маргінальним не лише через її ілюзії щодо світу, а й тому, що він витворений в дискурсі квір-культури.

Свобода, як зовнішня, так і внутрішня, відіграє важливу роль і для Параски, і для Стефи. Стефа, попри любов до Аделі, мріяла вирватися з дому Ангерів. Слова доктора перед смертю дівчина почула (чи не хотіла чути) не так, як було насправді: відтоді вона знає, що вона мусить Аделі служити, бо вони з Аделею – *«як два дерева, які сплелись стовбурами»* (1, с. 137). І лише прочитавши останній лист доктора, дівчина дізнається справжній сенс його слів: не *«служити»*, а *«лишити»* Аделью повинна Стефа. Її кулінарний талант відкриває можливості для фінансової свободи: продавець Велвеле, з яким Стефа знайома з дитинства і який у неї закоханий, пропонує їй поїхати до Європи і відкрити там спільну справу.

У романі «Фелікс Австрія» спостерігаємо типову для постмодерністського роману «актуалізацію й активізацію всього того, що було маргінальним, а тепер стало центральним», виявляє «заперечення опозиційного й ієрархічного принципів» (7, с. 33). Стефа Чорненко живе в домі Петра і Аделі Сколиків, однак її статус служниці часом виходить за прийнятні межі: *«Я не знаю, хто ти: сестра, служниця, мама, моя наглядачка?»*, – якимось вигукує в розпачі Аделя (1, с. 274). Дівчатка виростили разом і мають між собою дивний зв'язок (*«Ми з Аделею – не подруги, не сестри. Немає такого слова, що могло б описати зв'язок, яким ми жиємо»* (1, с. 48)), однак попри те Стефа потерпає від постійних принижень від Аделі. К. Толковець розглядає стосунки між цими жінками як *«алюзію на співжиття українців та австрійців, поляків у монарший період»* (8, с. 105).

Образ Параски О. Кобилянської неоромантичний, що передусім виявляється в гармонії героїні зі світом, шуканні свого ідеалу. Адже «ідеал, – зазначає М. Крупка, – стає універсальною категорією, до якої прагнуть усі герої О. Коби-

лянської, і реалізується у різноманітних варіантах типу людини-царівни» (5, с. 247).

Стефа бачить сенс свого життя у служінні: «<...> життя – для того, щоб служити Богу. У цьому – найбільша радість і єдиний сенс. Людина – створена за образом і подобою Господа. Служачи людині, ти служиши Богові» (1, с. 225). У романі С. Андрухович їжа є способом вияву безмежної любові Стефанії до Адели та інших людей: «Віддаю себе – і віддала б без лишку. Тільки б їли. Бо як не їдять, то стає тяжко й гірко: не хочуть мене, нехтують» (1, с. 106).

Отже, феміністична проблема становища жінки в суспільстві, актуальна в модерністському та постмодерністському дискурсах і у творах О. Кобилянської та С. Андрухович, корелює з важливими категоріями буття людини, такими як: свобода, життя, щастя, любов. Їхні героїні прагнуть самовираження, намагаються подолати внутрішній страх. Компаративний аналіз художнього твору дає можливість глибше зрозуміти та інтерпретувати творчість письменника, його філософування, спосіб творення художньої картини світу, тому пропонуване дослідження є перспективним.

Література

1. Андрухович С. Фелікс Австрія: роман. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. 288 с.

2. Гундорова Т. *Femina Melancholica*: стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. К.: Критика, 2002. 272 с.

3. Кобилянська О. Дещо про ідею жіночого руху. *Кобилянська О. Твори : у 3 т. Т. 1*. К.: Державне видавництво художньої літератури, 1956. С. 563–568.

4. Кобилянська О. Некультурна. *Кобилянська О. Твори : у 3 т. Т. 1*. К.: Державне видавництво художньої літератури, 1956. С. 469–497.

5. Крупка М. Неоромантичний дискурс у художньому освоєнні Ольги Кобилянської. *Український модернізм зі*

столітньої відстані. *Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: збірник наукових праць. Вип. X, спеціальний*. Рівне: Рівненський держ. гуманітарний ун-т, 2001. С. 245–253.

6. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ – першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст: монографія. Чернівці: КНИГИ – ХХІ, 2006. 500 с.

7. Нестелєєв М. Лабіринти американського модернізму. Т. 1. К.: Темпора, 2023. 328 с.

8. Толковець К.В. До проблеми ідентичності в романі «Фелікс Австрія» Софії Андрухович. *Наукові записки НаУКМА. Літературознавство*. 2018. Том 1. С. 104–109.

МЕТАФОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДІЄСЛІВ У МОВІ ТВОРІВ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ: УЗУАЛЬНЕ ТА ОКАЗІОНАЛЬНЕ

Тетяна Гуцуляк

*доктор філологічних наук, доцент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

t.gutsuliak@gmail.com

Творча спадщина Ольги Кобилянської – це важливе надбання української літератури кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. «Ім'я письменниці, – на думку С. Кирилюк, – стало знаком нового часу, засвідчивши вrostання національної літератури в європейський контекст у напрямку освоєння модерністської естетики, зокрема її неоромантично-символістського стильового поля» [3, с. 11]. У своїх творах О. Кобилянська реалізувала самобутню та оригінальну письменницьку манеру, яка була настільки індивідуальною, що «[...] не нагадувала ні Федьковича, ні Мирного, ні Франка, ні Коцюбинського» [2, с. 199]. Повісті, новели та оповідання О. Кобилянської, окрім новаторських образів і жанрово-тематичного спрямування, вирізняються особливими мовними ознаками щодо специфіки побудови фраз та слововживання. На думку Л. Ткач та І. Черкез, «мовленнєва практика письменниці була пов'язана насамперед із західноукраїнською традицією», і риси західноукраїнського варіанта літературної мови в різножанрових творах відображає передусім дієслівна лексика – використання розмовних, західноукраїнських, діалектних, застарілих чи рідковживаних одиниць [5, с. 180–181].

Специфіку дієслівного слововживання О. Кобилянської яскраво увиразнює й те, як майстерно письменниця використовує у своїх творах дієслівні метафори. Почасти вона

відводить їм ключову текстотвірну роль. Як засіб змістової та образної побудови твору, метафора забезпечує його парадигматичні (план змісту тексту, його цілісність) і синтагматичні зв'язки. У цьому аспекті найвищу майстерність О. Кобилянської засвідчує метафорична організація новели «Битва» (детально див.: [1]). Увесь твір побудований на реалізації й розгортанні базової метафори (метафори-моделі) **битва – вирубування лісу**, – що й визначило композиційно-змістову побудову новели. Наприклад, базова метафора підпорядковує собі й зумовлює вживання похідних метафор, виражених різними дієслівними формами: *Пняки, що по них осталися, [...] сторчали з моху **покалічені**; Гори були **обсіяні** їх **трупами** направо й наліво; [...] **зраджені** орли й **осиротілі** яструби [...] снували в повільних, нечутних кругах над **поляглими*** (4, II, с. 308); *Нездатні **дерева лежали** в великім числі **покалічені** вокруги* (4, II, с. 317).

До притаманних ознак дієслівного слововживання О. Кобилянської належить використання індивідуально-авторських метафор. Зокрема, таку особливість відображають метафори, за допомогою яких письменниця образно відтворює звучання музичних інструментів. «Музичні» метафори посідають особливе місце у творчості О. Кобилянської, позаяк музика була невід'ємною частиною її духовного життя. Сама письменниця грала на фортепіано, дриббі, цитрі, любила симфонічну музику. У листі до Франтішека Ржегоржа зізнається: «Музику я люблю пристрасно, і вона має на мене дуже сильний, майже потрясаючий вплив» (4, V, с. 316).

У повісті «В неділю рано зілля копала» музика і гра на музичних інструментах є невід'ємною частиною відтворення стану героїв. Найчастіше авторка метафоризує звучання скрипки, цимбалів і трембіти, яке асоціативно пов'язане з сумним, важким, тужливим настроєм. Відтак індиві-

дуально-авторського метафоричного вживання набувають такі дієслова, напр.: **вчепитися, впиватися** (про гру скрипки) ‘глибоко вражати, проникати в душу, викликати певні почуття’: *Голос скрипки вчепився, здавалося лиш його одного болем розритої і помстою спрагненої душі, мов та оса, все наново впивався в неї, роз’ятрював* (4, III, с. 149);

жаліти (про гру трембіти, цимбалів) ‘грою на інструменті створювати жалібні звуки або викликати сумний настрій; повідомляти про якусь подію’: *Бідний не має овець і полонини, то за ним не буде трембіта жаліти*, – відповів чабан коротко і почав окрашеним кроком спуска-тися згори (4, III, с. 159); *Зойком тріпоталася скрипка, жаліли цимбали* (4, III, с. 149);

оповідати (про звуки скрипки) ‘грати по-різному, передавати за допомогою звуків неоднаковий настрій тощо’: *О, та скрипка! Зойком кидалася, голосом блукаючи, сумом розливалася, між циганів рвалася, а про Мавру Раду все оповідала* (4, III, с. 287);

сміятися (про гру скрипки, цимбалів) ‘видавати звуки, що викликають радість’: *Ноги топтали землю, а голоси цимбала і скрипок виринали монотонним зойком своїм лякливо то тут, то там [...] І сміялися і плакали напереміну* (4, II, с. 29). Метафоричне вживання дієслова **сміятися** О. Кобилянська майстерно поєднує із загальномовною метафорою **плакати** ‘видавати жалібні звуки’.

З-поміж притаманних ознак метафорики О. Кобилянської потрібно виокремити розширення синтагматичних зв’язків загальномовних дієслівних метафор, напр., **царювати** ‘З. перен. Наповнювати собою; домінувати’ (СУМ, XI, с. 184). Контексти, наведені в «Словнику української мови» в 11-ти томах, засвідчують сполучуваність дієслова **царювати** з іменниками *холод, тиша*. О. Кобилянська семантично розширює метафоричний зміст додатковими компонентами ‘виділятися з-поміж інших, бути головним’: *Плака-*

ли скрипки, дзвеніли сопівки, а над всіма **царювала** одна-однісінька **струнка** Андронатової **скрипки** (4, III, с. 149).

Отже, метафора посідає ключову роль в організації змістової та композиційної структури творів О. Кобилянської. Письменниця майстерно поєднує загальнономовні дієслівні метафори з індивідуально-авторськими, розширює узвичаєну сполучуваність традиційних метафорично вжитих дієслів.

Література

1. Гуцуляк Т. Текстотвірна роль метафори в організації образно-змістової структури новел Ольги Кобилянської (на матеріалі новели «Битва»). *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць / наук. ред. Б. Бунчук. Чернівці: Рута, 2009. Вип. 475–477: Слов'янська філологія. С. 399–403.

2. Кирилюк Є. Ольга Кобилянська. *Ольга Кобилянська в критиці і спогадах*: зб. наук. пр. Київ: Держ. вид-во худ. літ., 1963. С. 187–212.

3. Кирилюк С. Світ прози Ольги Кобилянської. *Кобилянська О. Ю. Зібрання творів: у 10 т.* Чернівці: Букрек, 2013. Т. 1: Новели. Оповідання. Поезії в прозі. С. 11–102.

4. Кобилянська О. Твори: В 5-ти томах. Київ: Держ. вид-во художньої літератури, 1962–1963.

5. Ткач Л., Черкез І. Ольга Кобилянська і західноукраїнський варіант літературної мови. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць / наук. ред. Б. Бунчук. Чернівці: Рута, 2004. Вип. 216–217. Слов'янська філологія. С. 179–195.

ПЕРЕПОВІДНІ РЕЧЕННЯ В РОМАНІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «АПОСТОЛ ЧЕРНІ»

Оксана Максим'юк

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*
o.maksymiuk@chnu.edu.ua

Одним із актуальних питань синтаксису художньої мови та лінгвістики тесту, на думку Н. Гуйванюк, є питання про оповідну манеру письменника (стиль прямої і непрямой оповіді) [1, с. 282]. Зокрема, ми поставили за мету виявити специфічні синтаксичні побудови, пов'язані з категорією переповідності, що є різновидом категорії письменницької оповіді в романі Ольги Кобилянської «Апостол черні».

Своєрідність стилю Ольги Кобилянської тісно пов'язана з образом оповідача. Переважно це сама письменниця. Проте в мовній тканині художнього дискурсу, що відтворює живе спілкування буковинців, досить часто використовуються й інші оповідачі, які висловлюють власні міркування чи й переповідають чужі висловлення. Якщо авторські висловлювання мають здебільшого форму прямої мови, то в оповідах дійових осіб переважають її транспоновані форми – конструкції непрямой та напівпрямой мови.

Речення, яким властива модальність переповідності, становлять, на нашу думку, окремий комунікативно-функційний тип речень поряд із розповідними. Переповідні речення – це здебільшого ускладнені структури зі вставними компонентами, а також складні речення та фрагменти тексту.

Метою переповідних речень є переповісти комусь щось почуте кимось чи щось сказане кимось. Це передусім речення з дієсловами мовлення *говорити, казати, розповідати, стверджувати, заперечувати, повідомляти, відповідати* й

под., що утворюють структуру так званої «вільної прямої мови» чи «напівпрямой мови».

Вільною прямою мовою є різновид конструкцій непрямої мови, коли в ній зберігається перша особа займенника й узгоджувана з нею форма присудка. Ситуація переповідності передбачає безпосередню розмову мовця зі співрозмовником, якому він повідомляє зміст попередньо висловленого (ним самим чи кимось), називаючи конкретних учасників згадуваної комунікації: *Вона не була до любови, як їй сказала поважно Зоня* [2, с. 47].

Рідше мовець у розмові переповідає слова, сказані раніше самим співрозмовником, як-от: – *Кажете, отче, у вас бібліотека, – обізвався тут батько. – Юліан ночами дочитує, коли йому дні закороткі* [2, с. 31].

Нерідко у творах Ольги Кобилянської напівпряма мова відтворюється в тексті іншою особою (мовцем), залишаючи вказівку на автора висловлювання і переповідається майже дослівно, але не точно. У зміст чужого висловлювання здебільшого вводяться модальні слова, як-от: *Батько настоював і на те, щоб займався і якою-небудь професією, бо, **мовляв**, як вдасться вдержатися на поверхні «умислового становиська» – добре* [2, с. 36]. Конструкції такого типу особливо характерні для розмовного стилю.

Здогадною «вільною непрямою мовою» можемо вважати такі приклади: – *Скажеш, може, сину, що сумно, що не можна було такий тишиний маєток врятувати, а, може, і питаєш, чи не було хоч одної, кількох душ, котрі б були шепнули властителям, куди куди їм свою увагу зосереджувати. І я тобі скажу, і чому не було? Було* [2, с. 160].

Подекуди переповідні конструкції у романі є надзвичайно розгорнутими: до їх складу входять декілька дієслів зі значенням мовлення: *Сей **відповів**, що перед двома днями одержало панство від панича Едварда телеграму, в кот-рій подав до відома, що панич Юліан Цезаревич ушкодженний*

через припадок кіньми з приходства Покутівки і не може ні до гімназії, ні до нього приходити і щоб родичі **відповіли**, що йому робити, наколи б сей довше, як вісім день, мусів хати пильнувати; чи не взяти в тім разу другого інструктора [2, с. 26].

Характерним показником переповідних конструкцій є часткова цитація – дослівна передача окремих фрагментів чужого висловлювання: *Він відповідав коротко й сухо, що обі враз не мусять виходити, бо люксусу в своїй хаті, яко вбогий професіоналіста, не може підтримувати, а по-друге, щоб остаточно рішити справу, сказав по латині: «Quod licet Jovi, non licet bovi», з чого вийшло, що старший належить ліпша одіж* [2, с. 17]. Але коли звертали на те увагу, Юліян мовчав уперто. Хіба лиш часом говорив болючо: «Чого мені там?». Або: «Нехай мене, ради Бога, ніхто ні до чого не силує. Ще послідня хвиля для мене не вибила» [2, с. 41].

Для оповідної манери письменниці характерним є порівняно часте використання переповідних конструкцій, які належать самому мовцеві, як-от: – *Тепер вже піду*, – сказав я з полегшею. – *Я йшов до гімназії... але... я справді вже мушу йти. Я на добре спізнився* [2, с. 24].

Форму непрямої мови має і переповідна конструкція з неназваним неозначеним суб'єктом у формі «*кажуть*»: ...*Кажуть, число «сім» – нещастя і хтось мусить умерти* [2, с. 148].

У тексті вставний компонент межує з переповідним: *Вона звикла, що всі, хто б не був з її родини, лише її одну любили. Але їй з тією любов'ю всіх не дуже вже так добре. Її іноді з нею, як з золотим тягарем, як кажуть* [2, с. 64].

Пряма мова може вкраплюватись і як вставний чи вставлений компонент зі значенням автора повідомлення, утворюючи конструкції напівпрямої мови. Наприклад: *Людська долоня – як відкрита душа, сказав один значний психолог* [2, с. 64].

Панська ласка до порога, каже народна пословиця [2, с. 53].

У досліджуваному матеріалі фіксуємо також словоформу *кажуть* у вставному значенні, оформлену окремим реченням, як-от: *Як уже передше спінула, чоловіка може блуд обхопити. Кажуть.* Додає поважно, кладучи на послідне слово натиск [2, с. 68].

Характерним показником ідіостилю Ольги Кобилянської є включення до прямої мови конструкцій з непрямою мовою: – *Про мене говорять, що з мене буде колись добра партія, – впала йому роздражнено в речення [2, с. 69].*

Отже, як бачимо, для О. Кобилянської основною манерою є оповідь. Свідченням цього є численні переповідні конструкції в романі «Апостол черні» з вкрапленою цитацією чужих висловлень, порівняно часте поєднання прямої мови з непрямою, використання конструкцій зі вставними компонентами, що вказують на автора чужого висловлювання та ін.

Література

1. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст : Вибр. праці. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т. 2009. С. 282.

2. Кобилянська О. Ю. Зібрання творів : у 10 т. Т. 8 : Апостол черні : роман. Чернівці : Букрек. 2021. 592 с.

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКИХ ПРИМІТОК У ТВОРАХ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Іванна Струк

кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

iv.struk@chnu.edu.ua

Художнє мовлення передбачає не лише характер авторської оповіді, але й різні способи передачі чужого мовлення (діалоги, монологи, переповідні синтаксичні структури тощо). Одним із засобів змалювання різних художніх образів і загалом змісту твору є авторські пояснення у формі ремарки, характерні насамперед для драматичного тексту. Проте О. Кобилянська настільки оригінальна письменниця, експериментатор у своїх творах, що їй вдалося залучити ремарки до деяких прозових творів. Саме в ремарковій конструкції автор виступає суб'єктом мовлення, свідомість якого формує не лише його власні думки та погляди, а й охоплює світ героя художнього твору. У такий спосіб ремарка виступає своєрідним посередником у комунікативному акті між героєм (суб'єктом мовлення, адресантом) і читачем (суб'єктом сприймання, адресатом).

За розміщенням ремаркових конструкцій у драматичному тексті, а також за їх функцією в прозових творах буковинської письменниці виокремлюємо *інтродуктивні* та *супровідні* ремарки. Інтродуктивні ремарки можуть бути: 1) додатковим повідомленням про місцезнаходження персонажа: *(Він у себе дома, виглядаючи вікном)*. Удавала перелякану, коли я йшов за нею короткою алеєю! (1, с. 344); 2) додатковим повідомленням про час події: *(По малій хвилині)* Ну, вона також не була ліпша... А що, якби і вона

там була? Що за ідея! впрочім, чому би ні? Адже мені незвісні знакомості тої старої Мінерви (1, с. 351); 3) додатковим повідомлення про місцезнаходження, час дії та емоційний стан персонажа: (**Він надвечір у себе, і в лихім гуморі**). *Се погане, мокре верем'я* (1, с. 350). Супровідні ремарки проникають у діалоги чи супроводжують репліки героїв, характеризують мовлення персонажа, його невербальну мовленнєву поведінку (міміку та жести) під час репліки, описують почуття, думки, переживання героїв і самого оповідача. Незважаючи на різноманітність форм і функцій, супровідні ремарки виокремлюємо в певні групи:

I. Ремарки, що виражають характер мовлення персонажів, репрезентовані двоскладними або неповними реченнями, у складі яких на особливості мовлення вказує дієслово зі значенням вияву почуттів та емоцій, зокрема *сміятися*, напр.: – *Ні, але я прошу (і я всміхнулася), не жалуйте мене для того!* (1, с. 118). Характер мовлення персонажів виражають також якісно-означальні прислівники: (**Люто**). *Може, цей московський страхопуд сказав їй що на мене?* (1, с. 360).

II. Ремарки, що вказують на місце перебування героя, представлені неповними реченнями: (**Вона в себе дома, притиснувши чоло до шиби вікна**). *Нині врем'я таке неприяне і вогке – годі йти на прохід* (1, с. 348). Такі конструкції поширені дієприслівниковими зворотами, що описують душевний стан героїв та номінують невербальні дії під час мовлення.

III. Ремарки, що виражають стан персонажів, здебільшого омовлені дієприслівниками та прийменниковими конструкціями: *Що се? Гроші? (Паленіючи)*. (1, с. 357); *І то не трусливість, о, боже мій, ні! (В гіркій розпуці)*. *Се – любов! Боюся, щоб не поглянув на мене...* (1, с. 361).

IV. Ремарки, що характеризують зовнішній вигляд персонажів, найчастіше описують одяг героїв: (Вона, ще в плащі і капелюсі, сидить, задумана, на софі). Слава богу, що те все минуло! Ох!.. (1, с. 358).

Отже, можливості ремаркових конструкцій насамперед задовольняють потребу автора «втручатися» в безпосередню оповідь додатковими повідомленнями чи принагідними зауваженнями. Інтродуктивні та супровідні ремарки в прозових творах О. Кобилянської становлять цінний матеріал для лінгвістичних спостережень, дають змогу узагальнити відомості про самобутню манеру оповіді, характерну для письменниці.

Література

1. Кобилянська О. Твори: У 2-х т. Т.1. Царівна (повість). Оповідання. Київ: Дніпро, 1988. 541 с.

СЕМІОТИЧНЕ (ПЕРЕ)ОСМИСЛЕННЯ ПРОСТОРУ БУТТЯ ЖІНКИ В НОВЕЛІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «VALE MELANCOLIQUE»

Світлана Земляна

*аспірантка кафедри теорії літератури і порівняльного
літературознавства Львівського національного*

університету імені Івана Франка

svetikkashiy@gmail.com

У доповіді зроблено спробу комплексно дослідити стратегії візуалізації малої прози Ольги Кобилянської, зосередившись на оповіданні «Valse melancholique» у фільмі Бориса Савченка «Меланхолійний вальс» (1990). Цей фільм, своєрідна контамінація, що включає кілька текстів (зокрема, два оповідання Ольги Кобилянської: «Природа» та «Valse melancholique»), загалом зберігає «дух» першоджерела. Хоча образи ключових персонажів залишаються семантично актуальними, деякі сюжетні лінії зазнають помітних змін. Значення внутрішніх просторів, життєво важливих для створення психологічних портретів, підкреслюється як у літературному тексті, так і в його екранізації.

У «Меланхолійному вальсі» увагу привертають символічні деталі інтер'єру, які відображають ідеальний жіночий простір, що характеризується гармонією та красою. Ольга Кобилянська в українській культурній традиції кінця XIX століття по-новому переосмислює гендерні ролі. Нова жінка, зображена в її текстах, виходить за рамки традиційних рамок, більше не обмежуючись такими домашніми просторами, як кухня чи сад. Катерина Откович зазначає, що кімната стає відображенням життєвих орієнтирів жінки, визначальною складовою її психологічного портрета [5, с. 120].

Квартира трьох подруг у «Меланхолійному вальсі» являє собою «ідеальний закритий простір для жіночого спіл-

кування» [1, с. 87], контрастуючи із зовнішнім світом. У творі співставляються природа та квартира. Помешкання зображено як символ притулку від світу, місце затишку, тепла та творчості. Світло, що символізує затишок, приймає різноманітні форми, причому техніка протиставлення антитези «світло-тінь» використовується як у літературному творі, так і в кінотранскрипції.

Фортепіано – ще один знаковий елемент, що постає у творі кінематографічному та літературному як alter-ego Софії. Та й сама героїня, як один з ключових образів, також постає втіленням образу «світло-тінь».

Екранізація Бориса Савченка не робить інтер'єр надактивним елементом, проте ретельно розглядає моменти світла та розташування предметів інтер'єру. Загалом інтер'єр відіграє ключову роль як у художньому тексті, так і в його екранізації, сприяючи створенню психологічних портретів героїнь – Марти, Ганнусі та Софії.

Література

1. Агеєва В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму. К.: Факт, 2003. 320 с.
2. Гундорова Т. *Femina melancholica*. К.: Критика, 2002. 271 с.
3. Кобилянська О. *Valse melancolique*. Твори в п'яти томах. К.: Держлітвидав, 1962. Т. 2. С. 362–400.
4. Науменко Н. Концептосфера природи та мистецтва у малій прозі Ольги 47 Кобилянської. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: філологічна*, вип. 51. Острог, 2015. С. 270–273.
5. Откович К. Особливості гендерного дискурсу в творчості Ольги Кобилянської. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2015. Випуск 17. С. 117–124.

ОСОБЛИВОСТІ ХАРАКТЕРОТВОРЕННЯ В НОВЕЛІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «ПРИРОДА»

Наталія Вівчарик

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
літератури Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
vivcharik@ukr.net*

Видання антології «Український декамерон» (упоряд. Р. Піхманця), з промовистою післямовою І. Денисюка «Любовні історії української белетристики», свого часу привернуло увагу багатьох читачів та літературознавців, адже збірка вмістила прозу еротичної тематики. До цієї збірки увійшла новела О. Кобилянської «Природа», у якій переважає чуттєва, емоційно-інтуїтивна сфера змалювання характерів головних героїв, що дозволяє проілюструвати модерні підходи письменниці. Саме цим зумовлений вибір теми та її актуальність. Нашою метою є простежити особливості характеротворення в новелі О. Кобилянської «Природа». Для цього використано елементи аналізу й синтезу (виокремлено певні проблемно-тематичні, структурні рівні), герменевтичний (інтерпретація твору) та частково біографічний (адже прояв «великої індивідуальності» письменниці «ставав феноменом культурно-національним, моделюючо-виховним» [1, с. 25]) наукові методи.

Поняття «характер» доволі давнє, відтак змінювалося та модифікувалося від спроби виокремлення окремої риси, що вирізняє конкретну людину, до значно ширших і складніших дефініцій, наприклад, внутрішнє єство, яке визначає вчинки індивіда, його схильності; тип темпераменту, поєднання стійких індивідуальних особливостей та ін. Науковці, зокрема В. Пахаренко [7, с. 214], вказують, що мистецькі напрямки, авторський стиль визначають концепцію

характеротворення героїв. Т. Качак відзначила, що в текстах зустрічаються різні типи наративних структур, які можуть бути сюжетоорієнтовані (actionoriented) або зорієнтовані на характер (character-oriented) [3, с. 13]. Сюжет, як правило, розкриває обставини, у яких формується і реалізовується характер, який проявляється через «єдність зовнішніх і внутрішніх рис персонажа, його взаємодія з навколишнім світом (обставини, події тощо) та психологічні характеристики, що виражаються через монологи, діалоги, думки та ін.» [6, с. 102].

Т. Лях зауважує, що новелісти «зламу минулих століть зміщували акцент на внутрішні психологічні процеси», а транслятором цього доволі часто ставала «тілесність» [5, с. 220]. Цей аспект досліджували у своїх працях Т. Гундорова, І. Денисюк, С. Павличко, В. Пахаренко та ін. Відтак аналіз новели О. Кобилянської доречно розпочати з трактування титлу, який несе подвійну суть: 1) природа як місце зустрічі і той локус, де головні герої є справжніми; 2) природа як внутрішня натура персонажів, їх інстинкти, що зумовлюють неконтрольовані пориви. У новелі «Природа» характери героїв проявляються поступово: до їхньої зустрічі в лісі, у процесі знайомства і взаємодії, а також після прощання. Кожен із цих епізодів містить несподіваний поворот (невдале бажання дівчини приборкати коня; «неприборкані інстинкти» закоханих; хибні умовиводи хлопця про т. з. відьму, яка звабила його). Для глибшого розуміння підсвідомих порухів персонажів подано картину сну («Сон той ще був у його тямці. От якби тепер іще чув її притуляння, чув її м'які теплі члени...» [4, с. 33] та текстові деталі («...сама не знала, чому – нагадалося речення: «Бути обнятою сильною рукою...». В неї багато значила фізична сила і тілесна краса» [4, с. 22]; із його очей, «бачилося, сипали іскри» [4, с. 24]. О. Кобилянська подає характери через опис поривань героїв, їх натури (її «сильна істота домагалася

чогось більшого, як «кімнатної краси»; «опановувала її невиразна жадоба чувства побіди» [4, с. 11], їй передалися гени бабусі, яка була гуцулкою, а в них іноді «інстинкти прориваються і греблі не знають» [4, с. 14]); окремих штрихів до портрету («червоноволоса відьма», яка «похожа на образ Матері Божої» [4, с. 16–17]); опис сфери діяльності, житла, одягу (життя та інтереси панночки і гуцула подані як контрастні); символічні деталі (гордістю парубка є його чорний кінь з вирізаним сідлом, яке прикрашене сріблом, а у дівчини є золотий «дзигарок» і червона шовкова хустина, котра залишилася в головного героя як згадка, якої він наприкінці твору вирішує назавжди позбутися як відьмацьких чарів), асоціативні ланцюжки емоцій і умовиводів, народні вірування і забобони («Йому мусило усе те статися, бо спровадився до своєї нової хати вверху, не посвятивши її перше» [4, с. 35]). При зображенні головних героїв, їх характерів, емоцій письменниця поєднує різні сфери чуття, зокрема зорові («Іноді слідила за полетом орла» [4, с. 12], малювала смереки), слухові («Іншим разом заглиблялася зовсім у шум лісу» [4, с. 12]), нюхові («Як вона пахла!» [4, с. 30]), дотикові («Коли він до неї притулювся, здавалося їй, мовби щось нерозгадне, мов електричний тік перейшов від нього до неї» [4, с. 27]).

Отже, в новелі «Природа» О. Кобилянської виразно проявляються ознаки модернізму, а характери головних героїв подані крізь призму зображення жіночого і чоловічого світовідчуття гуцула і панночки, порив їх емоцій та інстинктів, що передано через зображення різних сфер чуття, колористичну гаму, текстові деталі.

Література

1. Гундорова Т. *Femina Melancholica*: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. К.: Критика, 2002. 272 с.

2. Денисюк І. Любовні історії української белетристики. *Український декамерон. Кн. І: Дияволиця : Новели. Повість* / Упоряд. Р. Піхманець, післям. І. Денисюка. К.: Довіра, 1993. С. 377–391.

3. Качак Т. Художньо-естетична парадигма сучасної української прози для дітей та юнацтва. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 «Українська література». Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Черкаси, 2019. 40 с.

4. Кобилянська О. Природа. *Український декамерон. Кн. І: Дияволиця : Новели. Повість* / Упоряд. Р. Піхманець, післям. І. Денисюка. К.: Довіра, 1993. С. 11–35.

5. Лях Т. Тілесне в художній комунікації української новели кінця ХІХ – початку ХХ століть: чуттєве versus духовне. *Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових праць* / За заг. ред. О. Шостак. К.: Талком, 2020. С. 220–225.

6. Накашидзе І. Засоби характеротворення у художньому творі: теоретичний аспект. *Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід: зб. матеріалів ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 14–15 трав. 2020 р.)*. Сум. держ. пед. ун-т ім. А. Макаренка. Суми, 2020. С. 98–103.

7. Пахаренко В. Основи теорії літератури. К.: Генеза, 2009. 296 с.

МІФ ПРО НІОБУ У ПРОЧИТАННІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ

Марія Любінецька

*кандидатка філологічних наук, викладачка кафедри
української та зарубіжної літератур і методик їх
навчання Тернопільського національного педагогічного
університету імені В. Гнатюка*

liubinetska@tnpu.edu.ua

Багато літературознавців, серед яких Л. Жижченко, О. Луцький, Д. Козій та інші, відзначили, що Ольга Кобилянська по-іншому прочитує міфологічний образ Ніоби. Письмениця бере від міфу лише форму, зовнішню оболонку, яку наділяє зовсім іншим змістом. Таким чином авторка актуалізує інший архетип – скорбної матері, яка горює за своїми дітьми, «котрих разом було в неї багато, стільки, як число святих апостолів» [2, с. 5]. Ольга Кобилянська зазначала, що «... описана мною «Ніоба» існувала справді, і всі її діти були нещасливі... Ніобу знала моя мати особисто, а кількох з її дітей я також» [2, с. 2]. Перед читачем розгортається історія сім'ї Яхновичів, де у кожного з членів родини є свій мотив для страждань. На долю матері випало найгірше – бачити смерть і муки своїх дітей. Однак вона не звинувачувала у цьому Бога, бо розуміла, що це «лиш гра долі, що на ній відбилася» [2, с. 6]. Тож перед читачем стоїть завдання – намагатися з'ясувати причини трагедії священницької родини загалом, та кожного її члена зокрема.

Ольга Кобилянська розвиває античний сюжет, переводячи його на християнський ґрунт. Якщо міф не дає багато інформації про дітей Ніоби, то саме це стає предметом письменницької уваги. Відтак знаємо історію усіх дітей Анни, яких, на жаль, щастя оминало. Причиною цьому можна вважати відступництво від батьківських моральних на-

станов. В цьому аспекті хочемо зацитувати слова Йосипа, який назвав себе атеїстом та одружився із жидівкою:

«...я піду, але перше заким піду, звертаю вам все ваше «релігійне» виховання й душевні засоби, якими ви випосажили мене на життя. Ваші душі переповнені фанатизмом, вузькими почуваннями й батьківським егоїзмом... В тім напрямі я не можу з вами нічого спільного мати, і не потребую від вас більше ніяких наук» [2, с. 11]. Осліплений жалем, батько проклинає сина, що надає ще більшої трагічності цій історії. У творі усе найгірше, що може відбутися – відбувається. Але чи знайдеться місце бодай найменшій надії?

Свобода – найбільший дар і найбільше випробування, дароване Господом. Усе залежить від того, як цією свободою розпорядитися. Вийшовши з отчого дому, діти Анни намагаються торувати власний шлях. У своєму виборі вони керувалися особистими бажаннями, забувши про духовні настанови, закладені батьками. Втім, складається враження, що чи не кожен мав пройти випробування любов'ю. Йосип, пов'язавши долю з Рут, стає нещасним, коли бачить байдужість жінки до маленького сина-калічки. Ва-силь, який став священником, теж стає заручником власної пристрасті, вступивши в гріховний зв'язок із нешлюбною жінкою. Відмова від одруження сестри лісничого назавжди ламає долю наймолодшого Андруші, якого матір називає найнещаснішим з усіх, безталанним, пропащою силою. Жіночі образи теж не оминув доленосний вибір. Марію, яка помирає при пологах, намагається замінити лагідна Ліда. Чоловік оголошує про намір одруження, але поцілунком Юди втручається Олена – претензійна, амбітна та наполеглива. Її жорстокість вражає, адже власне ego вона ставить понад усе. Олена спокушає нареченого Ліди, чим підштовхує останню до самогубства. Велике випробування чекало і на Зоню, яка відрікається від шлюбу зі священником Олексом, котрий зовсім не розумів її артистичної душі. Водно-

час, уста дівчини німіють, коли вона востаннє бачиться з тим, кого покохала. Прирікаючи себе на самотність, Зоя просить матір благословити її «смутне, нікому не знане щастя».

Повість має виразно притчевий характер та євангельську основу. Остання сцена, що корелює з епіграфом, змальовує сповнене безумовної любові, зранене серце старенької Анни Яхнович. Бо, як зауважив Д. Козій, «Навіть тоді, коли їй завдають біль, мати благословляє» [3, с. 299]. Отже, Ольга Кобилянська створює набагато багатогранніший, психологічно складніший та трагічніший образ Нію-би. І цим доводить, що українські письменники не лише наслідували європейські канони, але й самі створювали мистецькі тенденції.

Література

1. Жижченко Л. Притчовий характер повісті О. Кобилянської «Ніоба». Літературний процес: методологія, імена, тенденції, вип. 5, Грудень 2015. URL: <https://www.litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/111> (дата звернення 18.11.2023).

2. Кобилянська О. Ніоба. Харків: Фоліо, 2021. 189 с.

3. Козій Д. Глибинний етнос : Нариси літератури та філософії. Торонто; Нью-Йорк; Париж; Сідней: Вид. курсів українознавства ім. Юрія Липи в Торонто; Друк. вид. спілки «Гомін України», 1984. 494 с.

4. Спіцина М. Рецепція образу матері у творі «Ніоба» О. Кобилянської. URL: <http://www.ddpu.edu.ua/images/naukvid/filfak/2013.pdf#page=230> (дата звернення 18.11.2023).

ПРОБЛЕМА ЗЛОЧИНУ У НОВЕЛІ «МІСЯЦЬ» ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Ольга Меленчук

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри
української літератури Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича*

o.melenchuk@chnu.edu.ua

У малій прозі О. Кобилянська проникливо відтворює психологію своїх героїв, заглиблюється у їхній внутрішній світ, тонко передає стани, емоції, почуття й переживання. Підсилює авторську оповідь психологізація природи, яка на сторінках художніх творів виконує символічну функцію, тісно взаємодіє з героями та виступає засобом психологічного паралелізму.

У контексті апелювання до проблеми злочину письменниця культивує тему вбивства, розкриваючи її в таких оповіданнях і новелах, як: «Місяць», «Але Господь мовчить», «Огрівай, сонце», «Пресвятая Богородице, помилуй нас!», «Путіфара», «Московський гвер», «Ворожки», «Пан чародійник» тощо. За спостереженням дослідниці творчості О. Кобилянської Я. Мельничук, ці тексти нагадують твори кримінального (детективного) жанру [2, с. 91]. У малій прозі О. Кобилянська показує тему насильницького позбавлення життя з різних мотивів: умисне вбивство з корисливою метою; як помста і розплата; з необережності.

Актуальність зазначеної проблеми сягає ще біблійних часів, бо одна із Господніх заповідей гласить: «Не вбивай, а хто вб'є, підпадає він с'удові» (Матвій, 5: 21). Вбивство як один з найтяжчих гріхів породжується спокусою, як наприклад, у новелі «Місяць». Візник Георгій спокусився на золотий годинник семінариста Миколи, котрому дісталася дорога річ від покійного батька-панотця. Очі візника «були

мов гіпнозом приковані» до золотого часоміра й на-в'язливі думки дістати його за будь-яку ціну не давали спокою. Внутрішній конфлікт героя наростає, він продукує способи здобути бажане. З одного боку, розуміє відповідальність перед законом, з іншого – ним керує емоція і жадоба: «Мати, посідати той годинник... дотикатися його... дивитися на нього видалося йому нараз таким щастям, що йому від того уявлення неначе душу роз'яснило» [1, с. 53]. Чоловік умисно позбавляє життя юнака з метою заволодіти коштовністю. У момент розправи Микола благально просить змилюватися над ним і не відбирати дорогу йому річ, не вдаватися до гріха, натомість у відповідь чує: «Гріха я не боюся», «Господа не боюся». Незважаючи на те, що візник втрачає самовладання, затьмарюється його свідомість, коли уже не може зупинитися, що схоже на стан фізіологічного афекту, найголовніше – він порушує Божий Закон, і гріх кваліфікується тут як навмисний.

Символічний образ місяця, який у творчості О. Кобилянської відіграє важливу роль й на цьому акцентує у своєму дослідженні І. Процик, підсилює емоційну складову твору. Місяць стає свідком вбивства, уособлює внутрішній стан героя та є символом несвідомого [3, с. 129], постійного нагадування про злочин: «Йому ввижається вбитий, причуваються слова «місяць-свідок», бачить і сам той незмінений місяць, котрого сріблясте саяво допроваджує його до божевілля, й він терпить пекельні, тайні муки» [1, с. 60].

Отже, найгірший суд не той, який позбавляє волі, а той, коли найважчою розплатою за злочин є втрата внутрішнього спокою, зумовленого моральним бичуванням, докорами сумління. Вбивця карається, душевно страждає, доки таємниця гріха не вивільняється з власної свідомості. Арешт візника виявився ще одним способом полегшення внутрішніх тортур. Здавалося б, омріяна коштовність зробить чоловіка щасливим, покращить його добробут, нато-

мість вона стає мотивом не лише для позбавлення життя невинної особи, а й прирікає вбивцю та його родину на нещастя. Зрештою, у новелі «Місяць» свідомість вбивці еволюціонує – від «не боюсь гріха» до уповання на Божу ласку і молитву.

Література

1. Кобилянська О. Зібрання творів: у 10 т. Т. 2 : Новели. Оповідання. Поезії в прозі / Упорядкув. : В. І. Антофійчук, С. Д. Кирилюк, Я. Б. Мельничук ; прим. : В. І. Антофійчук, С. Д. Кирилюк. Чернівці : Букрек, 2014. 476 с.

2. Ольга Кобилянська – письменниця і громадянка: національне і загальнолюдське. До 140-річчя від дня народження // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. Вип. 216–217. : зб. наук. пр. Чернівці : Книги – ХХІ, 2004. 338 с.

3. Процик І. Психологізм і символіка оповідань О. Кобилянської // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : зб. наук. праць. Вип. 697–699 : Слов'янська філологія. / Наук. ред. Б. І. Бунчук. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. С. 127–131.

ЩОДЕННИКОВИЙ ФРАГМЕНТ У СТРУКТУРІ ПОВІСТІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «ГОРТЕНЗА, АБО НАРИС З ЖИТТЯ ОДНІЄЇ ДІВЧИНИ»

Настасія Івончак

аспірантка кафедри української літератури

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

ivonchak.nastasiia@chnu.edu.ua

Документальна література, або література non-fiction, до якої традиційно зараховують і щоденник, одночасно претендує на достовірність зображуваного та дає право на вільні (до)письменницькі експерименти зі словом. До активних досліджень українські літературознавці О. Галич, М. Варикаша, Н. Видашенко, Є. Заварзіна, Н. Момот, К. Танчин долучають і щоденники, вже довгий час знайомі українському читачеві, і ті, які порівняно нещодавно стали доступними.

Так, у 1982 році в книзі «Слова зворушеного серця» було вперше оприлюднено нотатки, які О. Кобилянська зафіксувала у віці 20-27 років (як свідчать автобіографії, щоденник письменниця вела й раніше, але ті записи не збереглися). З часу публікації він став об'єктом літературознавчих досліджень В. Вознюка, А.-Г. Горбач, Т. Гундорової, О. Копач, М. Павлишина, К. Танчин та ін., не бракує наукової уваги й пізнішим повістям, що написані у формі щоденника («Царівна», «Ніоба», «Через кладку»), проте в рамках щоденниковознавчого дискурсу цікавою нам видається німецькомовна повість «Гортенза, або Нарис з життя однієї дівчини» (1880). За мету дослідження ми ставимо виявити функції щоденникового фрагмента у цій повісті, порівнюючи його із «денником» [3, с. 308] самої О. Кобилянської, проаналізувати способи включення щоденникового фрагмента у художній твір та його роль у загальній структурі повісті.

«Гортенза...» репрезентує три різні способи залучення щоденника у структуру твору – прямий (Гортенза пише його зараз, ніби продовжуючи власні міркування вголос), опосередкований (колишні записи Гортензи після дозволу читає Олена) та «випадковий» (Віктор ненароком підгледів, як робив запис Леон). Хоча навіть коли «цікавий, повний гарних, великих думок, ідей» [2, с. 416] щоденник у повісті не цитується прямо, він все одно незримо наявний у тексті, ніби ще один герой, який «знає більше» – сокровенна, важлива, утаємничена частина особисто-сті. Згадки про щоденник, який до певної пори «не можна читати» [2, с. 413], називання його й іншими словами («альбом», «книжка»), бережне перенесення і передання його з рук у руки, зосереджений вибір часу і місця для його написання, ретельний добір слів та ілюстрацій-картинок – усе це формує у творі особливу щоденникову лінію з початком (дозвіл читати про минуле), продовженням (запис триває, але з позиції теперішнього) та фіналом («відхід» у лист).

Щоденник Гортензи читаємо двічі. Після приїзду до Олени і розмови з нею, залишившись наодинці, дівчина вголос розмовляє із собою, і ця розмова плавно переходить у написання щоденника, стаючи більш серйозною, скупішою стилістично. Коли вже «досить» відвертості [2, с. 417], героїня закриває його та вертається до вільних усних роздумів. Цей уривок вводить читача на територію вже мудрішого, осмисленого порівняно з минулим, «Я»; він дає своєрідну внутрішню відповідь-розв'язку на той щоденник, з яким познайомимосся пізніше – такий подвійний часовий план більше характерний для мемуарів.

У другому зі щоденників Гортензи – 11 записів, він розкриває історію кохання до Леона. Порівняно зі щоденником самої О. Кобилянської, діалоги героїв передані максимально повно і з тривалими коментарями автора, місця дії і жести героїв деталізовані. Лише перший запис містить дату, інші – відносно цієї дати («тиждень пізніше», «чотири дні пізніше»), що зосереджує читача на розвитку головної сюжетної лінії, а тому систематичність і

регулярність ведення як суто щоденникова риса (О.Галич) «профільтрована», підпорядкована задумові художнього твору.

На ідейно-тематичному рівні схожими є болісне переживання почуттів до чоловіка, розрада у музиці, зацікавлення читанням, жіночим питанням, любов до свободи та верхової їзди. Проте говорить про них Гортенза впевненіше, і хоча між записами часові відрізки невеликі, складається враження, ніби вони більші й тому тяжіють подекуди до мемуарної ретроспективності, а не щоденникової стихійності. Гортенза не описує так детально і болісно сферу стосунків з людьми, не дає оцінку кожному їхньому вчинкові, у неї менше тривоги за майбутнє, бажання передбачити його – на синтаксичному рівні менше уривчастих, обірваних думок чи сумнівів, риторичних питань, якими так рясніє щоденник самої О. Кобилянської, як і «додаткових, зайвих» подій, людей, сюрпризів, які переживала письменниця. Фрагментарність спостережень за дійсністю, часті записи, обірвані ніби на півслові (О. Галич), притаманні лише щоденнику О. Кобилянської.

Особливим сюжетно-композиційним прийомом введено у твір щоденник Леона: Віктор підгледів та встиг прочитати всього одну фразу – «Гортенза любить мене, і я...» [2, с. 432], що відкрило найважливішу (для Гортензи) інформацію. Примітно, що наприкінці твору Гортенза вже не пише щоденник, лише листи Олені (яка була читачкою щоденника, хоча адресата в самому тексті немає), у такий спосіб ставиться крапка на цих «сумних споминах» [2, с. 493].

Отже, щоденник у структурі повісті розширює простір та час художнього твору, проте у ньому можуть послаблюватися власне щоденникові риси через відбір тем, меншу стихійність, особливий формат датування та відсутність адресата. Натомість він стає більш гнучким і відкритим порівняно зі своїм аналогом – побутовим щоденником письменника, має чіткіше виражені мемуарні риси та легко може бути заміненим листом, адже творчо синтезує риси кількох жанрів.

Література

1. Галич О. Щоденник як мемуарний жанр. *Вісник Запорізького національного університету*. Філологічні науки. 2013. № 3. С. 31–36.

2. Кобилянська О. Зібрання творів: у 10 т. / редкол: В. І. Антофійчук (голова) та ін. Т. 3: Німецькомовні повісті / переклад з нім. Е. М. Панчук; упорядкув. В. І. Антофійчук, С. Д. Кирилук; прим.: С. Д. Кирилук. Чернівці: Букрек, 2015. 816 с.

3. Кобилянська О. Зібрання творів: у 10 т. / редкол: В. І. Антофійчук (голова) та ін. Т. 9: Щоденники. Публіцистика. Критика. Спогади. Автобіографії; упорядкув. В. І. Антофійчук; прим. В. А. Вознюка, Я. Б. Мельничук, Ю. М. Микосянчик. Чернівці: Букрек, 2022. 392 с.

ПОСТАТЬ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ В БІОГРАФІЧНОМУ РОМАНІ «ОЛЯ» ОЛЬГИ САЛПИ

Інна Приймак

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології
Хмельницького національного університету
prijmak_inna@ukr.net*

Літературна біографія є досить поширеним жанром художньої літератури, який постійно перебуває у фокусі уваги сучасного літературознавства. Використовуючи спогади, щоденники, літературну критику, художні твори, письменники створюють біографічні романи про класиків української літератури. У третьому тисячолітті активізується інтерес до жанру роману-біографії. Варто згадати твори С. Процюка, видані протягом 2010–2011 рр., – «Троянда ритуального болю», «Маски опадають повільно», «Чорне яблуко», у яких предметом художнього зацікавлення є Василь Стефаник, Володимир Винниченко і Архип Тесленко.

Постать Ольги Кобилянської також належить до тих самобутніх митців, життєва історія яких висвітлена на сторінках художніх творів. Свого часу яскравою подією у мистецькому житті стала поява роману В. Врублевської «Шарітка з Рунгу», в якому поєднуються документальні свідчення з авторським баченням героїні, її життєвої і літературної долі, часу, в якому вона жила.

«Особливий інтерес викликає біографія одного письменника, написана іншим; вона є сферою постійного ідейного й художнього оновлення: нині, після багаторічного панування теорії «смерті автора», ідеться про «відродження» автора як центральної постаті літературного простору, про кардинальні світоглядні зміни, пов'язані з перебудовою до-

слідницької парадигми на основі оновлених антропоцентричних концепцій [1, с. 152]. Саме з таких позицій варто розглядати й біографічний роман «Оля», що став дебютним твором сучасної письменниці Ольги Саліпи, яка живе в Хмельницькому.

У цій книзі Ольга Кобилянська постає перед читачами в першу чергу як особистість, як жінка, котра стикається із різними життєвими труднощами, має свої турботи та переживання, а також надзвичайну історію кохання.

Сюжетна лінія мистецької біографії захоплює, адже на сторінках присутній не лише образ Ольги Кобилянської, у творі також описується сім'я письменниці, Августа Кохановська, Осип Маковей, Наталія Кобринська та ін.

Структура твору – не хронологічна, а швидше ретроспективна, ніби письменниця пригадує та розповідає історію, тому у назві кожного розділу авторка зазначає назву міста та рік, коли відбувалися події. Перед читачами художній образ Ольги розкривається двопланово: зовсім юна дівчина й жінка, яка перебуває на кінцевій зупинці свого земного шляху.

У романі «Оля» зображена не тільки боротьба образів, що саморепрезентують героїню, а радше переплетення хронотопів різних століть – XIX та XX, зокрема й міст: Чернівців, Кимпулунга, Львова, Яворова, Відня, Торуня; менталітетів: українського, польського; модель поведінки, моралі, а також гендерних установок, а також словесних форм. Назва твору є неофіційною, дещо фамільярною та водночас ніжною, рідною – це підготовлює читача до розповіді про Ольгу Кобилянську як жінку, яка має свої переживання, нерозділене кохання та життєві перипетії.

Структура твору є досить хаотичною, без хронології, адже тут переплетені спогади та таємниці, щирі монологи та діалоги, нездійснені бажання – усе це й створює канву роману, а точніше показує багатогранне життя Ольги Кобилянської.

У романі О. Саліпи «Оля» представлена авторська інтерпретація образу відомої української письменниці.

Література

1. Александрова Г. Автор і герой біографічного роману: аспекти комунікації (на матеріалі роману Степана Процюка «Маски опадають повільно»). *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ: Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2021. Вип. 22. С. 151–165.

2. Саліпа О. Оля [мистецькі біографії]. Харків: Фоліо, 2020. 236 с.

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ БІОГРАФІЧНОГО РОМАНУ «ОЛЯ» ОЛЬГИ САЛІПИ

Лариса Жижченко

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
мови та літератури Донбаського державного
педагогічного університету*
larissa-20181@ukr.net

Світлана Маловік

*магістрант Донбаського державного
педагогічного університету*

Художні біографії початку ХХІ століття у зображенні видатних людей створені з наближенням до реального життя. У таких оповідях життєписи відомих осіб тяжіють до експериментальних досліджень людських доль та гіпотез. Сучасна українська письменниця Ольга Саліпа, авторка мистецької біографії про Ольгу Кобилянську, пропонує своє розуміння історії життя відомої письменниці. Жанр роману «Оля» Саліпа визначає як історично-патріотичний роман. Безперечно, основні герої роману О. Кобилянська, О. Маковей, І. Франко, В. Стефаник своєю діяльністю розбудували культуру України, але у романі постаті відомих людей представлені переважно в світлі особистих історій. Основа моделювання оповіді – психологізм. Схиляємось до думки, що жанр твору можна визначити як біографічно-психологічний роман.

В основі сюжету роману – любовний трикутник. Але не традиційний: двоє кохають один одного, а третій стоїть на заваді. У цій схемі кохає лише Ольга. Маковей кохає іншу, а подруга-розлучниця руйнує і без того нестабільні стосунки, не маючи на меті схилити до любові Маковея.

Сюжетна акція має обрамлення, своєрідну рамкову структуру. На початку роману Ольга Кобилянська вже у поважному віці зустрічається з Олею – студенткою філологічного факультету (як з'ясується пізніше, онукою Маковея та Августи), яка намагається розпитати героїню не тільки про твори, а й про її кохання до Маковея, про яке вона дізналася з опублікованих листів. В епілозі роману дівчина зізнається письменниці, що нею керує не тільки бажання познайомитися з творчістю Кобилянської, а й прагнення пізнати свій родовід, бо після того, як знайшлися записи Августи Кохановської, багато білих плям для Олі розкрилося.

У романі «Оля» Саліпа не подає ні тексти щоденниково-вих записів, ні тексти листів О. Кобилянської, як це спостерігаємо у романі В. Врублевської «Шарітка з Рунгу» («Шарітка з Рунгу» – сучасний біографічний роман про Ольгу Кобилянську). Авторка лише зазначає, що героїня її твору постійно пише листи: майже щодня до Маковея (про зміст яких читач може лише здогадуватися), не так часто до подруг та знайомих.

Сюжетна структура творів О. Саліпи та В. Врублевської вибудовується по-різному. Якщо у романі «Шарітка з Рунгу» в сюжетному просторі герої переважно споглядають над своєю чутливістю та ведуть постійні діалоги, герої роману «Оля» діють: сперечаються, примирюються, переїзять з рідного Кімполунгу в Чернівці, Львів, Відень, Турунь та ін.

Короткий екскурс в дитячі та юнацькі роки письменниці, період становлення героїні як особистості (після переїзду в Чернівці) О. Саліпа описує коротко. Розповідаючи про дитячі та юнацькі роки письменниці, авторка наголошує на домінантних рисах характеру юної Ольги, які з часом визначатимуть її світовідчуття та вчинки в дорослому житті. Такий погляд на характер героїні підтверджує думку самої Кобилянської, висловлену в епістолярії та художніх текстах: «Доля людини в характері її».

Моделювання тексту роману «Оля» має свої особливості. Якщо В. Врублевська в романі «Шарітка з Рунгу» художньо обсервує мікросередовище, в якому жила Кобилянська, то в романі «Оля» Саліпа зображує свою героїню в дещо іншій площині. Саліпа не описує сімейні взаємини Кобилянських. Про життя родин Кохановських, Окуневських, Устияновичів, з якими тісно спілкувалася письменниця, сказано дуже коротко. В основі життєпису, який презентує молода авторка, – приватний вимір життя Ольги Кобилянської. Історія стосунків Ольги та Осипа займає чи не основне місце на сторінках роману.

Уже перша зустріч героїв у редакції газети «Буковина» позначена символами – ніби натяк на майбутні події. У редакцію до Маковей Ольга приходить після дощу. Слизька бруківка, холодний вітер, що поривався зняти капелюшок з голови героїні та «насмішити» всю вулицю, неприємний запах від коня, колеса, що прокотилися так близько від сукні дівчини, що майже її зачепили – все це створює реальний простір небезпеки. Поступово тривога наростає: під час ділової розмови з Маковеем Ольга чо-мусь пригадала жахливий сон дитинства (до неї наближався вбивця, який хотів її задушити). Від цих спогадів вона відчула слабкість. Ольга несподівано покидає редакцію, здивувавши Осипа Маковей.

На сторінках роману в стосунках з Ольгою Осип Маковей то закоханий чоловік (так уважала Ольга), то вдумливий та захоплений читач її творів. У розвитку любовної історії героїв є декілька кульмінаційних моментів, коли, здається, все має вирішитися: або герої будуть жити разом (на шлюбі Ольга не наполягала), або розлучаються. Перший кульмінаційний момент – це відмова Маковей продовжувати відносини після того, як між ними сталася близькість: «...Маковей впав перед нею на коліна і охопив її ноги. – Не терпи. Йди звідси. Йди надовго. Назавжди. Ти такого

не заслужила. Ти найкраща з жінок, яку я зустрічав [7, с. 161]. Ще один вирішальний момент настає після того, як Ольга пише Маковою лист з пропозицією жити разом у її родичів. Незважаючи на добрі взаємини, спільні інтереси, однакові погляди на сутність буття, Маковою відштовхує Ольгу. Йому більше подобається Ольга-царівна, яка жила в листах та зворушливих оповіданнях, але не та, яка заради сімейного затишку готова забути про себе. Свою відмову він пояснює так: «Ти знову все вирішила за обох. Ти переконала себе, що тільки так буде добре. А як маю при цьому почуватися я? Як, скажи? – Осип майже кричав. – Я чоловік, Олю, розумієш, я, а не ти. Але ти хочеш керувати всім сама. Опікати мене, годувати, помагати. Та спитай мене хоч раз, що мені потрібно. Спитай! [7, с. 144]. Проте не лише чоловіча поведінка Ольги (Саліпа не раз підкреслювала цю рису характеру героїні) у доленосних моментах життя є причиною, через яку Маковою не наважується на шлюб з Кобилянською. Причиною може бути й те, що Маковою, який таємно зустрівся з Августою Кохановською, закохався в неї й сподівався на продовження стосунків. У композиційному плані вагомим комунікативним значенням в романі О. Саліпи набуває пейзаж, звук, запах, дотик, жест. Ненароком почутий звук може змінити настрій героїв та викликати спогади з далекого минулого. Але домінантою роману є сюжетна інтрига, яка наповнює твір динамізмом та авторською рефлексією. Через те відомі особистості постають такими, якими їх задумала авторка.

Література

1. Врублевська В. Шарітка з рунгу: Біографічний роман про Ольгу Кобилянську. Київ : ВЦ «Академія», 2007, 512 с.
2. Галич О. А. Художня біографія: проблеми теорії та історії. Рівне, 1999. 94 с.
3. Головобородько Я. Проекція як структурування образу : Рецензія на книгу: «Валерія Врублевська. Шарітка з Рунгу». *Слово і час*. 2012. №2. С. 101–107.

4. Дацюк О. О. Особливості жанрової еволюції сучасної художньої біографії: канд. філол. наук: 10.01.01. Рівне, 1997. 18 с.

5. Кобилянська О. Слова зворушеного серця. Щоденники. Автобіографія. Листи. Статті та спогади. Упоряд., передм. Ф. П. Погребенника. Київ: Дніпро, 1982. 352 с.

6. Павлишин М. Ольга Кобилянська: прочитання. Харків: Акта, 2011. 358 с.

7. Саліпа О. Оля : мистецькі біографії. Харків: Фоліо, 2023. 236 с.

ХУДОЖНІ ОБРАЗИ-ПЕРСОНАЛІЇ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ТА АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ У РОМАНІ ОЛЬГИ САЛІПИ «ОЛЯ»

Валентина Чолкан

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української
літератури Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
v.cholkan@chnu.edu.ua*

Ольга Ігорівна Саліпа – українська письменниця, поетка, журналістка, дебютним романом якої став твір «Оля» – володар Гран-прі «Коронації слова – 2020».

Текст роману композиційно складається з 22 частин, що, будучи хронологічно не пов'язаними між собою, охоплюють період 1876 – 1941 років. Події відбуваються у Яворові, Чернівцях, Львові, Кимполунгу, Торуні та Відні.

Головну героїню – Ольгу Кобилянську – бачимо у непростих стосунках із Осипом Маковеем. Образний портрет письменниці авторка подає через призму бачення героїні: *«Блакитні глибокі очі, високе чоло, золотаве, ледь хвилясте волосся. Воно так дисонувало з її власним, чорним, стягнутим у пучечок. Ольга відчула себе як ніколи худою і гострою – ніс, вилиці, навіть худючі довжелезні від гри на фортепіано пальці – все це було таким бридким на тлі м'яких рис обличчя та форм тіла мужчини поруч»* [4, с. 21].

Ольга Саліпа пропонує свою вигадану таємничу історію, коли на шляху до особистого щастя письменниці стає її найближча подруга з часів дитинства Августа Кохановська. У щоденникових записах Ольги Кобилянської вона описана, як *«ангел правди»* [3, с. 143]. Водночас у творі бачимо демонічно-пристрасну жінку, яка полонить серце Осипа Маковея, вважаючи, що таким чином обереже по-

другу від спільного майбутнього з цим чоловіком. На думку художниці, для таких, як Ольга Кобилянська, котру вона привласнює, називаючи своєю, «найкращі стосунки – із самою собою» [4, с. 195].

Життя Августи Кохановської, особливо її останні роки, проведені в шпиталі дияконис польського міста Торунь, на сьогодні, на думку Т. Дугасвої, «залишаються таємницею» [2, с. 127]. Напевно, саме цим фактом і скористалася молода письменниця, котра зводить О. Маковея з молодою художницею у Відні, де вона протягом 1894 – 1899 років навчалася в одному з кращих навчальних закладів Європи – школі декоративного та прикладного мистецтва (нині – Віденський університет прикладних мистецтв). Ольга Саліпа домислює, що ці зустрічі увінчалися народженням донечки, внучка котрої, яка також називається Ольгою, приходять до письменниці, аби дізнатися, хто є її дідусем. Символом, який мав би допомогти знайти відповідь на важливе запитання, стає кулон, який носила Августа Кохановська. Ольга Кобилянська не зізнається, що впізнала цю річ, адже вважає, що «таємниці мають залишатися таємницями» [4, с. 217]. Це афористичне речення, яким завершується твір, містить глибоку інтригу та недомовленість: хто вони – ці загадкові жінки, розквіт творчості котрих припав на епоху *fin de siècle* та між якими була така приязнь. Адже відомо, що ще за життя письменниці А. Кохановська проліюструвала її твори: новели «Природа», «Битва», «Некультурна», «Меланхолійний вальс», вміщені у збірнику «Kleinrussische Novellen» («Малоруські новели», Мінден, 1901). Художниця втілила свої глибокі почуття до найближчої приятельки в її психологічному портреті наприкінці життя, 1926 року.

Володимир Вознюк – багатолітній директор Чернівецького літературно-меморіального музею О. Кобилянської – у книзі, що вийшла у світ до 160-літнього ювілею письмен-

ниці у видавниці «Друк Арт», акцентуючи увагу на творіві О. Саліпи, називає його «романом-вимислом» [1, с. 130].

Ми цілком погоджуємося з важливим для нас трактуванням, яке пропонує один із найпотужніших дослідників життя і творчості Ольги Кобилянської. Адже коли ведемо мову про неординарні особистості (Ольгу Кобилянську, Августу Кохановську, Осипа Маковея), то беремо до уваги той факт, що це – важливі постаті в історії України. Вони є тими особистостями, які своєю титанічною працею виборювали і утверджували місце української літератури та культури в контексті не лишень українського, але й світового мистецтва.

Література

1. Вознюк Володимир. Золота нитка Ольги Кобилянської. Чернівці : Друк Арт, 2023. 248 с.

2. Дугаєва Т.І. Мої митці. Художня культура Чернівців : Вибрані статті й дослідження. Львів : Простір-М, 2019. 460 с.

3. Кобилянська О. Ю. Зібрання творів : у 10 т. Т. 9 : Щоденники. Публіцистика. Критика. Спогади. Автобіографії / Упоряд. В. І. Антофійчук ; прим. В. А. Вознюка, Я. Б. Мельничук, Ю. М. Микосянчик. Чернівці : Букрек, 2022. 392 с.

4. Саліпа О. І. Оля; худож.-оформлювач М. С. Мендор. Харків : Фоліо, 2020. 218 с. (Мистецькі біографії).

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ ІМЕННОГО ТИПУ В РОМАНІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «АПОСТОЛ ЧЕРНІ»

Надія Вітрук

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та
культури української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

n.vitruk@chnu.edu.ua

Особливе місце з-посеред письменників Буковини належить видатній постаті, знаній в українській та світовій літературі «гірській орлиці», «екзотичній квітці», «аристократці духу», «емансипантці», «представниці демократичної культури», «патріотці», «жінці європейського мислення», «яскравій модерністці», «найталановитішій серед тодішніх українських символістів (за твердженням С. Єфремова)», – Ользі Кобилянській. Для багатьох читачів та науковців ім'я авторки реалістичної прози асоціюється насамперед з назвами таких творів, як: «Вона вийшла заміж», «Valse melancolique», «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Людина», «Земля», «Царівна», «В неділю рано зілля копала» тощо.

Важливу роль у творчості О. Кобилянської та історії української літератури відіграв роман «Апостол черні». Як стверджує Я. Мельничук, «у своєму останньому великому творі О. Кобилянська вивела образ нової людини, інтелігента, який обрав собі за мету не безнадійність, а “чин” на славу України» [2, с. 60]. На відміну від текстів, написаних письменницею у 1880-1890-х рр., роман має чітку стильову спрямованість. «І справа не в емансипованій героїні, схильній до вільного кохання, – на думку М. Моклиці, – справа в наративі: романтик актуалізує емоції, реаліст – обставини, а Кобилянська – неординарність переживання. І це пере-

живання, не вихлюпнуте, як у романтика, і не змодельоване, як у реаліста, це пережите і свідомо опосередковане переживання» [3]. Саме тому, висновковує далі дослідниця, стиль Ольги Кобилянської перенасичений емоціями.

Одним із мовних засобів вираження емоцій та почуттів у романі «Апостол черні» є використання авторкою односкладних речень іменного типу – номінативних та вокативних синтаксичних конструкцій. Зазначимо, що у тексті твору вжито усі, виокремлені українськими граматистами, функційно-семантичні різновиди односкладних іменних речень:

1) номінативні: а) буттєві, напр.: ***І дивне диво. Чи відчула дитина, що сей строгий батько; котрий, мов злодій, радувався потайки загарбаним скарбом, любувався так само скрито сею гарною дитиною...*** (1, с. 17–18); ***Осінь. Юліян використовував свою нову кількаденну відпустку по маневрах у мами ...*** (1, с. 354); б) вказівні, напр.: ***Се човен... І вже більший... панства Гантів*** (1, с. 77); в) оцінні, напр.: ***«Ади, який розумний! – відказували йому знайомі й сміялися*** (1, с. 84); ***Ах, ті зайві українські знайомости, білення полотна, гарцювання з козами!*** (1, с. 354); г) називні, напр.: *Коли вона відійшла, приступив до якоїсь етажерки з книгами, витягнув одну і поглянув на заголовок: «**Людська анатомія**»* (1, с. 257); г) «називний уявлення», напр.: *Що він каже про став на отсім місці? «**Рай**», – відповів коротко* (1, с. 77); д) субстантивно якісно-оцінні, напр.: *«**Боягуз, дикунка**», – сказала б тета Оля і сміялась би з неї* (1, с. 315);

2) вокативні: а) спонукально-кличні або речення-заклики, напр.: *«**Панно Ево!**» «Що?» – вона стала поважна, й неначе перед його очима виросла* (1, с. 76); *«**Чоловіче!** – кликнув Юліян, що не міг опам'ятатися зі страшного виду. – Що се?»* (1, с. 96); б) емоційно-окличні або речення з виразною спонукальною функцією, напр.: *«**Тату!**» – кликнув, прикро вражений, Юліян, але в тій хвили вмовк*

(1, с. 140); *Еей бабуню, бабусенько моя... Схаменіться і дайте можливість стати собі самій цілею* (1, с. 100); в) конструкції, що виражають різноманітні реакції, напр.: *О, отче, – вирвалось йому вслід* (1, с. 91); *«Ах, мамо, мамочко, – кликнула з захопленням»* (1, с. 145); г) власне вокативні речення або звертання-характеристики, напр.: *А мій дім виставляєш на обмову і фальшиве світло? Німко, ти!* (1, с. 192).

Отже, вживання буковинською письменницею функційно і формально різних односкладних номінативних та вокативних речень емоційно насичує й інтонаційно збагачує текст роману, глибше розкриваючи порушену в ньому соціально-психологічну та морально-етичну проблематику.

Література

1. Кобилянська О. Ю. Апостол черні : роман у 2-х т. / упорядкув., передм., прим., словн. Я. Б. Мельничук. Чернівці : Букрек, 2012. 432 с.: іл.

2. Мельничук Я. Б. 20 есеїв про Ольгу Кобилянську та її поціновувачів. Чернівці : Букрек, 2014. 232 с.: іл.

3. Моклиця М. Стильові доміанти творчості Ольги Кобилянської. URL : <https://md-eksperiment.org/post/20190320-stilovi-dominanti-tvorchosti-olgi-kobilyanskoyi> (дата звернення : 20.11.2023).

ПРОСТІ РЕЧЕННЯ З НАПІВПРЕДИКАТИВНИМИ АД'ЕКТИВНИМИ КОМПОНЕНТАМИ У МОВІ ТВОРІВ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Галина Тесліцька

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича*

g.teslitska@chnu.edu.ua

Синтаксис як найвищий рівень мовної системи показовий тим, що реалізує потенційні можливості в комплексі всіх інших одиниць. Аналіз синтаксичної організації творчості письменника важливий, оскільки допомагає пізнати специфіку словесного мислеоформлення, особливості його репрезентації. Синтаксис художнього тексту становить особливу царину художньо-інтелектуальної творчості митця, оскільки відтворює «іншу реальність», пов'язану з доволі щільним світом багатьма асоціативними каналами [1, с. 76].

Дослідження синтаксичної організації творів Ольги Кобилянської, зокрема особливостей використання речень з напівпредикативними ад'єктивними компонентами (традиційно – простих ускладнених речень з відокремленими прикметниковими та дієприкметниковими зворотами), зумовлене визначенням стану розвитку мислетворчої, мовотворчої думки та способів її реалізації, дає змогу схарактеризувати особливості розвитку мовно-художньої системи.

Відокремлені ад'єктивні компоненти в умовах конкретних мовленнєвих реалізацій є морфолого-синтаксичними засобами вираження не лише атрибутивно-предикатної ознаки субстантивного компонента, напр.: *А дорога, стрім-кіша й вища, вела аж у полонину*, а й адвербіальної семантики: *причини, допусту, часу, мети, умови*, напр.: *Деякі рої, потягнені лихим оком, осілися десь на незнаному місці*.

За функційним потенціалом вторинні ад'єктивні компоненти у структурі поліпропозитивного речення поділяємо на поширювальні та обмежувальні.

Поширювальні вторинні ад'єктивні компоненти не є обов'язковими у структурі речення, якщо виконують означальну функцію при опорному субстантиві та посідають синтаксичну позицію атрибута до нього, напр.: *Горами котились великанські кулі, викликувані від часу до часу золотисто миготячими блискавицями; Прекрасно вбрана, в строю, властивім лише моїй істоті, красна, мов сонце.* Поширювальну функцію щодо основного складу речення виконують напівпредикативні ад'єктивні компоненти, що: 1) визначають предмет, називаючи його сталу ознаку: *Скільки полотна, напружаного її власними руками, ховалося в скрині;* 2) увиразнюють нові ознаки предмета чи явища: *Я, покликана наново панею Марко, прийшла вдруге між них на веранду; Земля ще дише вогкістю, викликаного коротким наглим дощем.*

Обмежувальні вторинні ад'єктивні компоненти у структурі речення виконують різноманітні функції, зокрема: **причини**: *Марко, розжалоблений тою любов'ю і майже засоромлений, цілував вдячно руку; Задумана й уражена палкістю Орядина, дивилася я ще безмовно на нього;* **умови**: *Струна, натягнена над міру, вривається;* **часу**: *Вона [будучина] приволіклась і знічев'я уставилась, довго й гаряче дождидана і тисячний раз проклята; За словами крилося ще щось інше, захищене поки що в тай-ні;* **уточнення**: *Онук, якраз наймолодший, не міг відірвати свого погляду від неї;* **допусту**: *Навіть і самі професори, гострі подеколи до нечемності супроти своїх учеників, любили її по-батьківськи.*

Отже, мовна палітра творів Ольги Кобилянської слугує матеріалом різнобічного вивчення синтаксичних явищ, зокрема дослідження напівпредикативних ад'єктивних ком-

понентів та їхніх функцій у простому реченні: уточнення інформації про предмет мовлення, конкретизацію, надання реченню експресивного забарвлення.

Література

1. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. К. : Наук. думка, 1982. 210 с.
2. Кобилянська О. Твори : в п'яти томах. К. : Держліт-видав, 1962. Т. 1. 490 с.; Т. 2. 480 с.

ВПЛИВ ВІДЕНСЬКОЇ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ ШКОЛИ ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ НА НАУКОВІ ПОГЛЯДИ КСЕНОФОНТА СОСЕНКА

Наталія Мельничин

*магістр, аспірантка кафедри української та зарубіжної літератур та методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
12021999rik@gmail.com*

Українська література завжди відображала не лише художній потенціал, а й духовність народу, його багату культурну спадщину та суспільні трансформації. Її історія проходить низку етапів розвитку, які засвідчують значні зміни українського суспільства та його культурного середовища. Кожен період та його представники зробили свій внесок у розвиток літературного процесу.

Вагоме місце у цьому процесі, зокрема у період кінця XIX – початку XX століття, посідає постать українського вченого, католицького діяча, етнографа та фольклориста К. Сосенка. Його наукові зацікавлення переважно були зорієнтовані на дослідження української фольклорної спадщини, культурних зв'язків праукраїнців із іншими народами. Він став єдиним представником Віденської культурно-історичної школи в Україні, суть якої полягала у тому, що первинно у всіх культурах існував монотеїзм, завдяки якому утвердився патріархат, моральні та духовні засади общини [2, с. 25]. Окрім цього, представники наукового осередку займалися дослідженням фольклорної проблематики, що знайшло яскраве відображення у працях К. Сосенка. Науковець популяризував ідеї школи у своїх працях, вносив корективи, зважаючи на різні об'єкти власних досліджень та однодумців школи, зокрема щодо духовної та матеріальної культури українців.

Відтак фольклористичні дослідження К. Сосенка ґрунтувалися на теорії культурних округів Ф. Гребнера та В. Шмідта. Однак учений дещо модифікував ідеї віденського етнографічного осередку відповідно до особливостей українського фольклорного матеріалу, враховуючи, зокрема, історичні та міфологічні аспекти. На відміну від інших представників школи, які для того, аби підтвердити первинність культур та зарахувати їх до певного округу, організовували експедиції, а також шукали первісні племена, аби мати відповідні докази матеріальної культури, К. Сосенко трактував первісність українського культурного округу через фольклор, зазначаючи, що, «життя українських предків через тисячоліття постійно на тих самих землях і географічне положення... сприяло ізольованому життю українського народу в спокійних обставинах..., нормальній культурно-історичній еволюції українців на кожній ділянці людського життя, релігійній, суспільній та господарській. Автохтонне життя пособлювало витворенню в народі культурного консерватизму та відпорності на чужі культурні впливи. Все те повинно витворити власний український культурний світ, окремий культурно-історичний округ» [1, с. 11]. Саме цей «культурний консерватизм», на думку К. Сосенка, зумовив збереження традицій, усної народної творчості. Відносна «самостійність» поглядів К. Сосенка як представника Віденської культурно-історичної школи зумовлена тим, що він працював над непростим завданням, котре не є однозначним, адже інтерпретація доісторичних явищ потребує поєднання напрацювань археологів, антропологів, культурологів, регілієзнавців та ін. Відтак він перший після О. Потебні виступив із власним науковими коментарями міфологічних основ українського фольклорного світогляду.

Відтак, користуючись методами Віденської культурно-історичної школи, зокрема теорією культурних округів, К. Со-

сенко довів, що Україну потрібно зараховувати до найдавнішого первісного округу. Водночас прагнення науковця у всіх своїх працях довести автохтонність українців на своїй землі зумовлювалося передусім політичною ситуацією початку ХХ ст. Саме його праці, у яких простежується вплив Віденської культурно-історичної школи, вперше довели усьому світові, що українці мають свою власну історію та тисячолітню культуру.

Література

1. Сосенко К. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора. Львів. Накладом автора 1928. 350 с.
2. Токарев С. Віденська школа етнографії. Вісник історичної світової культури. 1958. № 3. С. 24–37.

[illegible]

[illegible]

ДЛЯ НОТАТОК

[illegible]

Наукове видання

**ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА
Й УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС
XIX – XXI СТОЛІТЬ**

Матеріали Міжнародної наукової конференції,
присвяченої 160-річчю від дня народження Ольги Кобилянської

Чернівці, 28 листопада 2023 року

Відповідальний за випуск – доц. Валентин Мальцев

Технічне редагування – Юлія Цівінська

Дизайн обкладинки – Кудрінська О.М.

Підписано до друку 24.05.2025. Формат 60 x 84/16.

Папір офсетний. Друк різнографічний.

Ум.-друк. арк.6,1. Обл.-вид. арк. 6,6. Зам. 3-008.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002 р.